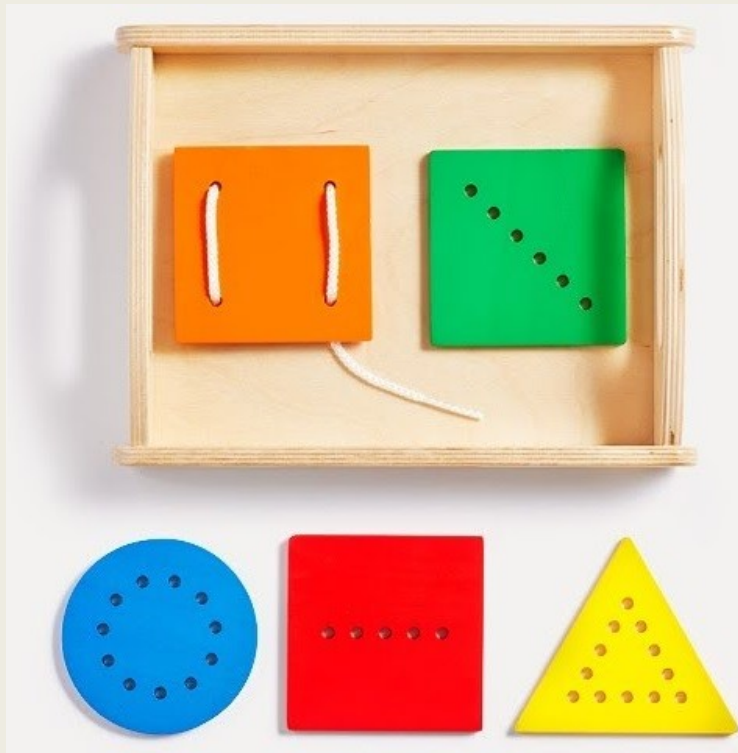

Μοντεσσοριανή αγωγή & εκπαίδευση

Αφιέρωμα: Ασκήσεις Καθημερινής ζωής

Τόμος 3 Τεύχος 1

Άνοιξη 2024

Η εικόνα του εξώφυλλου: Δίσκος δεσίματος-ραπτικής από τις ασκήσεις Καθημερινής Ζωής

Το περιεχόμενο του περιοδικού αυτού διατίθεται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 3.0 Ελλάδα. Περισσότερες πληροφορίες <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>

Μοντεσσοριανή Αγωγή & Εκπαίδευση

Τόμος 3 Τεύχος 1
Άνοιξη 2024

ISSN2944-9324

Περιοδική ηλεκτρονική έκδοση

Εκδότης:

Ίδρυμα Μαρίας & Σωτήρη Γουδέλη

Χατζόπουλου 2, Αθήνα 115
Τηλ: 216925100/2000/300

Συντακτική Επιτροπή

Δημήτρης Χασάπης
Ομότιμος Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α.

Έλσα Χωριανοπούλου

Διευθύντρια Μοντεσσοριανής Σχολής Αθηνών
Μαρία Γουδέλη

Τριαντάφυλλος Τριανταφυλλάκος

Υπεύθυνος Τμήματος Στήριξης
Μοντεσσοριανής Σχολής Αθηνών Μαρία
Γουδέλη

Περιεχόμενα

Σημείωμα από τον υπεύθυνο της έκδοσης Δημήτρη Χασάπη	5
Ασκήσεις Καθημερινής Ζωής: Για παιδιά 3 έως 6 ετών σε σύγκριση με παιδιά 6 έως 12 ετών Mario M. Montessori	7
Πρακτική Ζωή: Ο δομικός λίθος της ζωής, του πολιτισμού και της κοινότητας Uma Ramani	19
Δημιουργική απασχόληση: Η χειρονακτική εργασία ως επακόλουθη δραστηριότητα Ellen Lebitz	27
Η νόηση του χεριού: Μια μοντεσσοριανή οπτική Δημήτρης Χασάπης	43
ΒΙΒΛΙΟπαρουσιάσεις Οι ελληνικές μεταφράσεις των βιβλίων της Μαρίας Μοντεσσόρι	51
Ειδήσεις & Ανακοινώσεις	59
Οδηγίες για τους συγγραφείς	61

Σημείωμα από τον υπεύθυνο της έκδοσης

Δημήτρης Χασάπης

Ομότιμος Καθηγητής του Ε.Κ.Π.Α.

Αυτό το τεύχος του περιοδικού μας περιλαμβάνει ένα αφιέρωμα στις «Ασκήσεις Καθημερινής Ζωής» ένα σημαντικό στοιχείο της μοντεσσοριανής εκπαίδευσης.

Οι ασκήσεις αυτές αναπτύσσουν τις ικανότητες του παιδιού για την ατομική φροντίδα, την φροντίδα του περιβάλλοντος και την κοινωνική συμπεριφορά του. Έμφαση στις ασκήσεις αυτές δίνεται σε βασικές κινητικές λειτουργίες των παιδιών, όπως είναι η ικανότητα τους να περπατούν, να κάθονται και να μεταφέρουν διάφορα αντικείμενα. Διάφορες ασκήσεις, όπου τα παιδιά ανοιγοκλείνουν συρτάρια, χύνουν νερό από μια κανάτα σε μια λεκάνη, κόβουν χαρτιά με ένα ψαλίδι, κουμπώνουν ρούχα και περνούν κορδόνια σε παπούτσια, θεωρούνται βασικές για την ανάπτυξη πρακτικών ικανοτήτων της καθημερινής ζωής. Με μια ιδιαίτερη σειρά ασκήσεων δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη πιο εξειδικευμένων δεξιοτήτων των παιδιών για την εκτέλεση εργασιών, όπως το σκούπισμα, το πλύσιμο, το βούρτσισμα και η φροντίδα φυτών και ζώων. Κοινός παρονομαστής των Ασκήσεων Καθημερινής Ζωής είναι η ανάπτυξη της υπευθυνότητας των παιδιών στην εκτέλεση εργασιών και η ομαλή ένταξη τους στο κοινωνικό περιβάλλον τους.

Στο αφιέρωμα μας περιλαμβάνεται ένα άρθρο του Μάριο Μοντεσσόρι με τίτλο «*Ασκήσεις Καθημερινής Ζωής*», το οποίο δημοσιεύεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα με την άδεια της AMI, ένα άρθρο στο οποίο η Ούμα Ραμάνι, εκπαιδύτρια της AMI με τεράστια εμπειρία στην εκπαίδευση μοντεσσοριανών δασκάλων, παρουσιάζει μια φιλοσοφική και ανθρωπολογική προσέγγιση των ασκήσεων της καθημερινής ζωής, ένα άρθρο της Έλεν Λέμπιτς, επίσης εκπαιδύτριας της AMI, με θέμα του τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών στις χειρωνακτικές εργασίες της μοντεσσοριανής τάξης και ένα άρθρο μου για το ρόλο της χειρωνακτικής εργασίας στη μοντεσσοριανή αγωγή, όπως έχει αναλυθεί σε διάφορα κείμενα της Μαρίας Μοντεσσόρι.

Στο τεύχος αυτό, όπως και στα προηγούμενα, περιλαμβάνεται μια βιβλιοπαρουσίαση, καθώς και ειδήσεις και ανακοινώσεις δραστηριοτήτων διεθνών ενώσεων μοντεσσοριανής αγωγής.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά όλες και όλους που συνέβαλαν στην δημιουργία του τεύχους αυτού εκχωρώντας μας το δικαίωμα μετάφρασης και δημοσίευσης άρθρων τους.

Το επόμενο τεύχος μας θα αναρτηθεί το Φθινόπωρο και μέχρι τότε περιμένουμε τις συνεργασίες σας.

Ασκήσεις Καθημερινής Ζωής:

Για παιδιά 3 έως 6 ετών σε σύγκριση με παιδιά 6 έως 12 ετών

Mario M. Montessori

Αυτό το άρθρο του Mario Montessori, το οποίο δημοσιεύεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα, γράφτηκε στο Κονταϊκανάλ της Ινδίας το 1943 και αποσαφηνίζει μια αλήθεια της μοντεσοριανής αγωγής που δεν ήταν ποτέ τόσο ξεκάθαρη: Υπάρχουν δύο στάδια ανάπτυξης των δεξιοτήτων καθημερινής ζωής, τα οποία διαπερνούν τη μελέτη της φύσης και τις εμπειρίες της ζωής. Αν και πιο αφηρημένο, το δεύτερο στάδιο έχει μια ισχυρή συνιστώσα καθημερινής ζωής που συνδέει το παιδί έξι έως δώδεκα ετών με τον πραγματικό φυσικό κόσμο. Αυτή η έμφαση στο δεύτερο -στάδιο δημιουργεί μια ακόμη ισχυρότερη, πιο ενοποιημένη σύνδεση μέσα στο αναπτυξιακό συνεχές του παιδιού που είναι πλήρως ενσωματωμένο στον φυσικό κόσμο πριν και μετά το δημοτικό σχολείο.

Τα Προχωρημένα Μαθήματα της Μαρίας και του Μάριο Μοντεσσόρι στο Κονταϊκανάλ της Ινδίας το 1943-44 θεωρούνται παγκοσμίως ως μια θεμελιώδης στιγμή στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού προγράμματος της μοντεσοριανής εκπαίδευσης για το Δημοτικό σχολείο. Σε αυτά διατυπώθηκε για πρώτη φορά η θεωρία της Μοντεσσόρι για την Κοσμική Εκπαίδευση.

Το άρθρο αποτελεί μια σύνοψη της διάλεξης και όχι η ίδια η διάλεξη. Όταν η Μαρία και ο Μάριο Μοντεσσόρι παρέδιδαν ένα Διεθνές Εκπαιδευτικό Σεμινάριο, όπως τα Προχωρημένα Μαθήματα του Κονταϊκανάλ του 1943-44, συχνά τύπωναν μια περίληψη, η οποία διανεμόταν στους μαθητές ως βοήθεια για τη μελέτη τους. Οι περισσότερες από τις περιλήψεις αυτές διασώζονται σήμερα σε ξεθωριασμένα αντίτυπα, τα οποία είχαν τυπωθεί με πολύγραφο μελάνης.

Ασκήσεις Καθημερινής Ζωής

Υπάρχουν παράλληλες ασκήσεις για παιδιά του νηπιαγωγείου (από 3 έως 6 ετών) και για παιδιά του Δημοτικού σχολείου (από 6 έως 12 ετών).

Σπίτι των Παιδιών (3 έως 6 ετών)	Δημοτικό σχολείο (6 έως 12 ετών)
1. Φροντίδα εαυτού και φροντίδα περιβάλλοντος	
(α) Πλύσιμο χεριών	(α) Η συστηματική φροντίδα και πλύσιμο των ποδιών, ως προετοιμασία για πεζοπορία
(β) Ντύσιμο και ξεντύσιμο	(β) Πώς να πλένει, να σιδερώνει, να διπλώνει και να φροντίζει τα ρούχα, να ράβει κουμπιά, να αφαιρεί λεκέδες και να ετοιμάζει ρούχα έκτακτης ανάγκης.
(γ) Τοποθετώντας τα πάντα στη θέση τους, βάζοντας τα ένθετα πίσω στα πλαίσια τους –όλες οι ασκήσεις με ακρίβεια.	(γ) Προετοιμασία δεμάτων, τοποθέτηση όλων των πραγμάτων έτσι ώστε να καταλαμβάνουν τον λιγότερο δυνατό χώρο σ' ένα κουτί και να διευκολύνουν τη μεταφορά τους. Ο ευκολότερος τρόπος για να μεταφερθεί ένα βαρύ αντικείμενο είναι να μεταφερθεί πάνω στους ώμους ή γύρω από τη μέση. Αυτό δεν προκαλεί κόουραση. Δέστε τις αποσκευές στο σώμα. Η μεταφορά με τα χέρια είναι πολύ κουραστική.
(δ) Παρατήρηση σύνθετων ενεργειών που δείχνονται (από τη δασκάλα) με αναλυτικές κινήσεις έτσι ώστε κάθε κίνηση να γίνεται με ακρίβεια.	(δ) <i>Ασκήσεις στις Προμήθειες</i> - Βάλτε τα πράγματα που θα χρησιμοποιηθούν πρώτα πάνω-πάνω. Αυτό γίνεται σε προετοιμασία για μια ημερήσια έξοδο ή για μια έξοδο λίγων ημερών έτσι ώστε να αποτυπωθεί στη μνήμη. Σκεφτείτε κάθε ενέργεια με τη σειρά και τακτοποιήστε τα πράγματα προσεκτικά.

Σπίτι των Παιδιών (3 έως 6 ετών)	Δημοτικό σχολείο (6 έως 12 ετών)
1. Φροντίδα εαυτού και φροντίδα περιβάλλοντος	
<p>(ε) Παρατήρηση του περιβάλλοντος και προσανατολισμός στο χρόνο. Να μάθει τον καθημερινό καταμερισμό της εργασίας.</p>	<p>(ε) Να παρατηρεί πρακτικά και επιστημονικά τις αποστάσεις και το κλίμα. Να παρακολουθεί τη φαινόμενη διαδρομή του φωτός του ήλιου, πιθανώς με όργανα, και να προσανατολίζεται με τον ήλιο και τα αστέρια. Η τεχνική να σημειώνει τον δρόμο της επιστροφής —σε ένα δάσος. Να χρησιμοποιεί ένα ηλιακό ρολόι στο ύπαιθρο για να προσδιορίζει την ώρα από τον ήλιο.</p> <p><i>Αίσθηση του δάσους</i> - Κάποιος μπορεί να έχει να μην έχει αποκτήσει μια αίσθηση κατεύθυνσης. Αποκτάται όταν κάποιος είναι μικρός. Τα δέντρα έχουν τη μία πλευρά τους καλυμμένη με υγρό πράσινο και την άλλη πλευρά στεγνή, ανάλογα με την κατεύθυνση του υγρού ανέμου. Προσανατολισμός της θέσης και της κατεύθυνσης χρησιμοποιώντας μια πυξίδα τσέπης.</p>

2. Κοινωνικές σχέσεις

<p>(α) Πώς να χαιρετά ο ένας τον άλλον, να είναι ευγενικό και να έχει καλούς τρόπους.</p>	<p>(α) <i>Ηθικό Πεδίο</i> - Ειδική κοινωνική συμπεριφορά και ειδικοί κοινωνικοί κανόνες:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Να σέβεται τους ηλικιωμένους.2. Να βοηθά τους αδύναμους.3. Να φροντίζει τους τραυματίες.4. Να βοηθά γενικά5. Να σέβεται τα ζώα και τα φυτά6. Να μην προσπαθεί να είναι πάντα πρώτος.7. Να αποφεύγει άχρηστες συζητήσεις.8. Να αντέχει με αξιοπρέπεια τις αποτυχίες του.9. Να μην γκρινιάζει ή να διαμαρτύρεται.
<p>(β) Ανάπτυξη της υπακοής και της συνήθειας λήψης αποφάσεων με βάση τη συνείδηση του ατόμου.</p>	<p>(β) Ανάπτυξη της αίσθησης πίστης και αξιοπιστίας. Αυτό οδηγεί στην εκπλήρωση των στόχων και τη συνεργασία με πολλούς που ενεργούν συνεργατικά. Η ενέργεια πολλαπλασιάζεται στη συλλογική προσπάθεια. Το κοινωνικό ένστικτο ικανοποιείται. Η πειθαρχία γίνεται κοινωνική αξία.</p>

Παιδιά που σερβίρουν σούπα, Laren, Holland, 1940, ευγενική προσφορά της συλλογής MargotWaltuch

Παιδιά που γυαλίζουν ασημικά, Laren, Holland, 1938, ευγενική προσφορά της συλλογής MargotWaltuch

Προετοιμασία ενός νέου κήπου μετά τον πόλεμο, Παρίσι, 1918

Σπίτι των Παιδιών (3 έως 6 ετών)	Δημοτικό σχολείο (6 έως 12 ετών)
3.Κίνηση	
<p>(α) Ανάλυση κίνησης. Αποκτά κανείς την τελειότητα των κινήσεων εξαλείφοντας τις περιττές κινήσεις.</p>	<p>(α) Ανάλυση των σκέψεων, των λέξεων και των παρορμήσεων κάποιου. Αυτά πρέπει να ελέγχονται από το μυαλό. Δεν πρέπει να προσβάλει κανείς τον άλλον. Μην έρχεται σε αντίθεση με άλλους και μη χρησιμοποιεί βία. Πρέπει να γίνεται εξάσκηση στα παιχνίδια —νοητικού ελέγχου. Να μην συμμετέχει σε αυτό που κάνουν οι άλλοι όταν δεν υπάρχει ανάγκη και να μην μπαίνει εμπόδιο στους άλλους.</p>
<p>(β)Περπάτημα στη γραμμή</p>	<p>(β) Πειθαρχημένες πορείες (αυτό διδάσκει τάξη και συγχρονισμό της κίνησης). Ρυθμικά τραγούδια πρέπει να συνοδεύουν αυτές τις πορείες, καθώς η πλήξη της αναγκαστικής πορείας κουράζει πολύ περισσότερο από τη σωματική κόπωση. Είναι το πνεύμα που κουράζεται περισσότερο από το σώμα. Να θυμάστε τους κανόνες του δρόμου. Όταν κάνετε κάμπινγκ, τα θρησκευτικά τραγούδια βγαίνουν αυτόματα, ειδικά όταν είναι σκοτεινά. Αυτό επηρεάζει όλους τους ανθρώπους, ιδιαίτερα τους πρωτόγονους. Αυτή είναι μια νυχτερινή άσκηση για τα παιδιά.</p>
<p>(γ) Μάθημα σιωπής</p>	<p>(γ) Να διατηρούν τα παιδιά τέλεια σιωπή με τέλεια ακινησία και να γνωρίζουν τους διαφορετικούς ήχους του περιβάλλοντος, ειδικά τη νύχτα. Τα αστέρια και το φως του φεγγαριού βοηθούν τα παιδιά να διαλογιστούν.</p>

4. Ασκήσεις των αισθήσεων της Οσμής (όσφρησης) και της Αφής

Οι αντίστοιχες ασκήσεις είναι πολύ ζωτικής σημασίας για την πνευματική ζωή του παιδιού. Περπάτημα τη νύχτα με γρασίδι ή χαλίκια κάτω από τα πόδια του, περπάτημα σ' ένα στενό μονοπάτι, περπάτημα χωρίς θόρυβο, όχι με τις φτέρνες ή τα δάχτυλα των ποδιών αλλά με ολόκληρο το πέλμα, σκύβοντας ελαφρά προς τα εμπρός (αυτό κατανέμει το βάρος του σώματος κι έτσι μειώνει την κούραση). Περπάτημα με τα δάχτυλα των ποδιών (οι ιθαγενείς της Αμερικής είναι εξαιρετικοί ειδικοί στο σωστό περπάτημα). Μάθετε να περπατάτε σ' ένα δάσος χωρίς να καταστρέφετε τα κλαδιά των θάμνων. Αν το μονοπάτι είναι στενό, τότε περπατήστε λοξά. Ανεβείτε ή κατεβείτε ανηφορικές πλαγιές βάζοντας τα πόδια στην πλαγιά λοξά. (Αυτό δίνει μια σταθερότητα και επίσης το πόδι δεν μπορεί να λυγίσει στο πλάι.) Αναγνωρίστε τον ήχο του νερού και κρίνετε το ύψος ενός καταρράκτη αν βρίσκεστε κοντά του στο σκοτάδι. Να βρίσκει κανείς το δρόμο του στο ημίφως.

Χρήση χεριών (αναρρίχηση): Είναι πολύ σημαντική όταν περνάμε μέσα από πυκνή βλάστηση όπως και στην αναρρίχηση. Για να μπορείτε να κρεμαστείτε με τρία δάχτυλα, να ευθυγραμμιστείτε με έναν τοίχο και να αναρριχηθείτε σε ένα βράχο, για να μειώσετε την ταχύτητα μιας πτώσης σας. Μάθετε να κρατιέστε σταθερά από μια λαβή. Μάθετε να σηκώνετε το κορμί σας με τα χέρια μόνο καθώς τα πόδια σας μπορεί να γλιστράνε.

Χρήση σχοινιού (αναρρίχηση): Μάθετε να χρησιμοποιείτε ένα σχοινί στην αναρρίχηση κάθετα ή πλάγια. Όταν χρησιμοποιείτε ένα σχοινί πλάγια πρέπει να

	<p>είστε μεταξύ του σχοινοῦ του τοίχου αναρρίχησης κρατώντας το σχοινί με τα δύο χέρια. Εάν το σχοινί είναι τεντωμένο και το άτομο γλιστρήσει και πέσει, θα κρατηθεί από το σχοινί, το οποίο θα το στηρίξει και θα τοεμποδίσει να πέσει. Στην περίπτωση κάθετης αναρρίχησης, το παιδί θα πρέπει να διδαχθεί να τοποθετεί τα πόδια στον τοίχο και να περπατά προς τα πάνω κρατώντας σφιχτά το σχοινί. Αυτό δεν είναι καθόλου κουραστικό και είναι σαν να περπατάς σε επίπεδο έδαφος. Αυτό είναι μια ώθηση για να ξεπεραστεί η βαρύτητα. Πρέπει να χρησιμοποιούνται τα πόδια και όχι τα γόνατα.</p> <p>Αυτές οι δραστηριότητες πρέπει να γίνονται ως προετοιμασία για μια έξοδο: αναρρίχησησε έναν τοίχο, σε ένα δένδρο κ.λπ..</p>
<p>5. Ασκήσεις Τάξης: Βάζοντας τα πάντα στη θέση τους</p>	<p>Μάθετε να αφήνετε τα πράγματα όπως τα βρήκατε χωρίς ν' αφήνετε πίσω σας κανένα χάος. Μην αφήνετε ίχνος όταν εγκαταλείπετε έναν χώρο. Σεβαστείτε την καθαρότητα του νερού.</p>
<p>6. Γυμναστική: άλμα, σκαρφάλωμα σε μικρά δέντρα, ποδηλασία, κολύμπι</p>	<p>Σκαρφάλωμα σε δέντρα ή ψηλούς βράχους με τη βοήθεια σχοινοῦ, σκαρφάλωμα σε στύλο, τεχνικές κολύμβησης (διαφορετικά στυλ), κωπηλασία και κανό. Το κολύμπι πρέπει να είναι υποχρεωτικό γιατί διαφορετικά θα χάσουν όλη τη διασκέδαση των εκδρομών. Το σχολείο πρέπει να τους προετοιμάσει γι' αυτές τις εξόδους κι η προετοιμασία να είναι συστηματική.</p> <p>Όπου είναι δυνατόν, πρέπει τα παιδιά να διδάσκονται πατινάζ στον πάγο και σε πίστα. Διαφορετικά είδη αθλημάτων όπως πυγμαχία, σκοποβολή, ξιφασκία, όλα τα αθλητικά παιχνίδια, ακόντιο, δισκοβολία, ποδηλασία, ιπασία, άλμα πάνω από εμπόδια, οδήγηση αλόγων, οδήγηση</p>

αυτοκινήτων. Να στήνουν και να ξεστήνουν σκηνές, να τις συσκευάζουν, φτιάχνοντας δέματα, να φορτώνουν και να ξεφορτώνουν ζώα. Το τελευταίο είναι τέχνη γιατί αν δεν υπάρχει ισορροπία το ζώο θα ξεφορτωθεί μόνο του, ειδικά αν είναι γάιδαρος! Οι νόμοι της βαρύτητας, το τρίγωνο των δυνάμεων και άλλα τέτοια επιστημονικά πράγματα πρέπει να ληφθούν υπόψη.

Μάθετε τα παιδιά να ανάβουν φωτιά ειδικά όταν βρέχει (κατά τη διάρκεια της βροχής κάντε τη φωτιά αρκετά μεγάλη). Εάν υπάρχει μια τεράστια φωτιά, τότε οι σταγόνες της βροχής δεν μπορούν να την σβήσουν καθώς θα γίνουν ατμός πριν φτάσουν στη φωτιά. Γι' αυτό απαιτείται μεγάλη ποσότητα ξύλων. Αυτό είναι ένα μυστικό των ιθαγενών Αμερικανών.

Αυτοσχεδιάστε πιάτα για φαγητό, διαμορφώστε ένα μέρος για ύπνο στο έδαφος. Οι καουμπόηδες φτιάχνουν ένα λάκκο και κοιμούνται μέσα σ' αυτόν όλη τη νύχτα, αν το έδαφος δεν είναι υγρό.

Το παιδί πρέπει να μάθει πώς να ανοίγει ένα μονοπάτι για τους άλλους. Ένας από τους τρόπους είναι να σπρώχνουν τα φυτά προς το έδαφος με τα πόδια. Να φτιάχνουν μια σχεδία για να διασχίσουν ένα ποτάμι - αυτό έχει τη δική του τεχνική. Εάν ενωθούν δύο κορμοί δένδρων επιπλέουν. Θα πρέπει να μάθουν πώς να χτίζουν καταφύγια για τη βροχή, να χτίζουν μόνιμα καταφύγια, να χτίζουν γέφυρες και να μετρούν τις αποστάσεις.

Τα παιδιά πρέπει να πηγαίνουν μια ή δύο εκδρομές στην ύπαιθρο το χρόνο. Όλα πρέπει να προγραμματιστούν εκ των προτέρων: το δρομολόγιο, τα έξοδα, τα χρονοδιαγράμματα κλπ. Σε αυτές τις εκδρομές τα παιδιά θα κάνουν πράξη όσα

	<p>έμαθαν, τις γνώσεις τους για τα φυτά, τα ζώα, τη ζωή των εντόμων και την παρατήρηση της φύσης γενικότερα. Μπορούν επίσης να συλλέξουν δείγματα, βιολογικά, βοτανικά, και οι συλλογές τους μπορεί να είναι για το σχολείο, το σπίτι ή το μουσείο. Μπορούν να παρατηρήσουν στοιχεία της γεωγραφίας και να συλλέξουν γεωλογικά δείγματα. Θα πρέπει να παρατηρούν τα ζώα στο ζωολογικό κήπο και στη φάρμα, να επισκέπτονται βοτανικούς κήπους, να δουν πώς φροντίζουν τα βοοειδή, να ξέρουν πώς να ψαρεύουν, να πάνε σε ιστορικά μέρη και επίσης να δουν αρχαιολογικές ανασκαφές, εάν υπάρχουν.</p>
	<p>Τα παιδιά μεταξύ 10-12 ετών πρέπει να επισκέπτονται χώρους εργασίας και παραγωγής, δηλαδή βιομηχανικά κέντρα και εργοστάσια για να δουν πώς εξορύσσονται τα ορυκτά από τα μεταλλεύματά τους και να έρθουν σε επαφή με τα προϊόντα του πολιτισμού και να μάθουν υπό ποιες συνθήκες παράγει ο άνθρωπος διαφορετικά είδη προϊόντων. Να έρθουν σε επαφή με ψαράδες και να τους βοηθήσουν στη δουλειά τους και να κάνουν το ίδιο με ανθρακωρύχους. Να επισκεφθούν αγροκτήματα όπου η γεωργία γίνεται επιστημονικά, να επισκεφθούν τυπογραφεία και να δουν πώς τυπώνονται και διανέμονται οι εφημερίδες. Να επισκεφθούν τα κέντρα ανταλλαγής και εμπορίου, να παρακολουθήσουν την άφιξη και τη φόρτωση και την εκφόρτωση σκαφών στα λιμάνια, να ταξιδεύουν με αυτοκίνητα και βάρκες, να κωπηλατούν και να ρυμουλκούνται.</p> <p>Όλα αυτά στοχεύουν στο να βοηθήσουν το άτομο να προετοιμαστεί για την περίοδο της ζωής του μεταξύ 12 και 14 ετών. Αυτό</p>

	βοηθά το παιδί να εξοικειωθεί με τον κόσμο. Το παιδί πρέπει να εξερευνήσει τις κοινωνικές συνθήκες του ανθρώπου και τις διαφορετικές πτυχές της κοινωνίας και της φύσης.
--	--

Ο Δρ.Μάριο Μοντεσσόρι (1898-1982), γιος της Μαρίας Μοντεσσόρι, αφιέρωσε τη ζωή του στη διατήρηση, τη διάδοση και την εφαρμογή των έργων της Μοντεσσόρι.

Πνευματικάδικαιώματα © 1944 Montessori-Pierson Publishing Company.

Το άρθρο μεταφράστηκε και δημοσιεύεται με άδεια της Montessori-Pierson Publishing Company

Μετάφραση: Δημήτρης Χασάπης

Πρακτική Ζωή:

Ο δομικός λίθος της ζωής, του πολιτισμού και της κοινότητας

Uma Ramani

Η προσέγγιση των ασκήσεων της καθημερινής ζωής από την Uma Ramani είναι φιλοσοφική και ανθρωπολογική, με την παραδοχή ότι «η ανθρώπινη ιστορία είναι η ιστορία της εξέλιξης των προσωπικών μας δραστηριοτήτων καθημερινής ζωής». Η προσαρμογή του ατόμου στη ζωή μέσω της καθημερινής δουλειάς για την οργάνωση του περιβάλλοντός του αποδίδει ένα νόημα στη μάθηση και στην καλή ζωή.

Ο όρος "πρακτική" αναφέρεται στην δραστηριότητα για την επίτευξη ενός στόχου, σε αυτό που εκδηλώνεται στη δράση. Η πρακτική ζωή, λοιπόν, είναι ζωή στη δράση, το έργο της ζωής. Αυτές οι ενέργειες είναι εκδήλωση των σκέψεών μας, μια έκφραση των συναισθημάτων μας μέσα από τις κινήσεις μας. Η πρακτική ζωή είναι η σκέψη που πραγματοποιείται.

Οι πρακτικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής μας συνδέουν με το περιβάλλον. Η Δρ. Μοντεσσόρι αναφερόταν στις κινήσεις μας ως ένα "σύστημα σχέσεων" - οι ενέργειες είναι το αποτέλεσμα της σχέσης μεταξύ των αισθητηριακών, νευρικών, μυϊκών και σκελετικών συστημάτων. Στη συνέχεια, οι ενέργειες είναι η διεπαφή μεταξύ του εσωτερικού εαυτού μας και του περιβάλλοντός μας. Αυτή η σχέση επιφέρει αλλαγές στο περιβάλλον και στον εαυτό μας. Η αντίληψή μας γίνεται πιο εκλεπτυσμένη και, στη συνέχεια, επηρεάζει τις ενέργειές μας. Όπως λέει η Δρ. Μοντεσσόρι, "Υπάρχει μια συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντός του. Η χρήση των πραγμάτων διαμορφώνει τον άνθρωπο και ο άνθρωπος διαμορφώνει τα πράγματα" (*Εκπαίδευση και Ειρήνη* 57).

Οι πρακτικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής:

- Διατηρούν τη ζωή,
- Δημιουργούν πολιτισμό και
- Οικοδομούν κοινότητες.

Διατήρηση Ζωής: Εκπλήρωση των Βασικών Αναγκών

Ο κ. Α.Μ. Τζούστεν (A.M. Joosten) ορίζει τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής ως εκείνες τις δραστηριότητες που αναπτύσσουμε για να καθιερώσουμε, να διατηρήσουμε και να αποκαταστήσουμε τις συνθήκες που είναι απαραίτητες για τη ζωή μας. Ο άνθρωπος ικανοποιεί τις βασικές του ανάγκες για τροφή, ένδυση, κατοικία, μεταφορά, προστασία, ομορφιά και πνευματικότητα μέσω της εργασίας. Τα ανθρώπινα όντα το κάνουν αυτό εδώ και χιλιετίες και

συνεχίζουν να το κάνουν μέχρι σήμερα. Χρησιμοποιούμε τους πόρους από το περιβάλλον μας και τη γνώση από τις εμπειρίες μας για να δημιουργήσουμε τις συνθήκες που απαιτούνται για την ικανοποίηση των αναγκών μας. Οι πόροι που είναι διαθέσιμοι στο περιβάλλον και η ικανότητά μας να τους χρησιμοποιήσουμε καθορίζουν τη μορφή των δραστηριοτήτων μας. Καθώς μαθαίνουμε συνεχώς από τις ενέργειές μας, το αποτέλεσμα είναι ότι δημιουργούμε συνεχώς νέους τρόπους εκπλήρωσης των βασικών μας αναγκών. Για παράδειγμα, δείτε πώς άλλαξε με την πάροδο του χρόνου η αλυσίδα εφοδιασμού μας με τρόφιμα ή πώς εξελίχθηκαν οι πηγές ενέργειας μέσα στους αιώνες. Η ανθρώπινη ιστορία είναι η ιστορία της εξέλιξης των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής μας.

Η φροντίδα του εαυτού μας, η φροντίδα του περιβάλλοντος και οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις σημαδεύουν την ημέρα μας από την πρώτη στιγμή του ξυπνήματος μέχρι να πάμε για ύπνο το βράδυ. Γεμίζουν τη ζωή μας με άνεση και φροντίδα, μια γεμάτη κοιλιά, καθαρό σώμα, ομορφιά και φιλία, αγάπη και γέλιο και δίνουν δομή και σκοπό στη ζωή μας.

Η Πολιτισμός ως Θησαυρός της Ανθρώπινης Γνώσης και Δραστηριότητας

Αυτές οι πρακτικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής γίνονται τότε ο πολιτισμός ενός λαού. Δημιουργούμε τελετές και πρακτικές για το πότε τρώμε, τι τρώμε και πώς τρώμε· τα ρούχα που φοράμε· συστήματα πεποιθήσεων· τρόπους αλληλεπίδρασης· εορτές· λατρείες· χορός· μουσική· και τέχνη. Αυτοί οι τρόποι δράσης γίνονται μέρος του συστήματος αξιών και του τύπου συμπεριφοράς ενός λαού. Επωφελούμαστε από τη γνώση που αποκτούμε από τις εμπειρίες μας και μεταδίδουμε αυτή τη γνώση από γενιά σε γενιά. Η επιστήμη, η ιστορία, η λογοτεχνία, η μουσική και η τέχνη είναι όλα αποτελέσματα της μάθησης μας από τις πρακτικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής μας.

Η κοινότητα ως Αποτέλεσμα της Συνεργατικής Δραστηριότητας

Ως κοινωνικά οντά ενεργούμε σε σύμπραξη και συνεργασία με τους συνανθρώπους μας προκειμένου να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες μας. Χρειαζόμαστε τον δημοσιογράφο, τον ταχυδρόμο, τον αρτοποιό, τον ζαχαροπλάστη, τους ανθρώπους που παράγουν το φαγητό μας και την ηλεκτρική ενέργεια, το αέριο και το πετρέλαιο, τον μηχανικό, τον υδραυλικό, η λίστα είναι ατελείωτη. Εργαζόμαστε για να κερδίσουμε τη διαβίωσή μας και να συμβάλουμε στην κοινωνία· αθλούμαστε και διαβάζουμε βιβλία, πηγαίνουμε σε εστιατόρια και παρακολουθούμε θεατρικά έργα. Έτσι, οι πρακτικές δραστηριότητες της ζωής γίνονται η βάση της κοινότητας μας, και οι τρόποι με τους οποίους συμπράττουμε και συνεργαζόμαστε γίνονται μέρος του πολιτισμού μας. Διαμορφώνουμε κανόνες για να ρυθμίζουμε τις αλληλεπιδράσεις μας και δημιουργούμε νόμους για να τους επιβάλλουμε. Η κοινότητα είναι το αποτέλεσμα της αρμονίας της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Πρακτική Ζωή: Ο κεντρικός λίθος της Ζωής, της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, και της Κοινότητας

Ο κεντρικός λίθος είναι το βασικό στοιχείο υποστήριξης μιας αψίδας. Αυτή η πέτρα σε σχήμα σφήνας κλειδώνει όλα τα κομμάτια στη θέση τους και διατηρεί τη δομική ακεραιότητα της αψίδας. Ποιο είναι το κεντρικό στοιχείο υποστήριξης της ζωής μας; Είναι οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής: Χωρίς αυτές τις δραστηριότητες, δεν θα υπήρχε ζωή, πολιτισμός, και κοινότητα. Οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής είναι ο κεντρικός λίθος της ζωής, της πολιτιστικής κληρονομιάς, και της κοινότητας.

Οι αμέτρητες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής: Η φροντίδα του εαυτού, η φροντίδα του περιβάλλοντος, και οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις προσδιορίζουν την κάθε μέρα μας από την πρώτη στιγμή που ξυπνάμε μέχρι να πάμε για ύπνο το βράδυ. Γεμίζουν τη ζωή μας με άνεση και φροντίδα, μας χορταίνουν, διατηρούν το σώμα μας καθαρό, δημιουργούν ομορφιά και φιλία, αγάπη και γέλιο, και δίνουν δομή και σκοπό στη ζωή μας. Στηρίζουν τη ζωή, δημιουργούν κοινότητα, και σχηματίζουν τον ιστό του πολιτισμού μας.

Ο κεντρικός λίθος παίζει έναν πολύ λειτουργικό ρόλο στην υποστήριξη της αψίδας, αλλά αυτή η λειτουργικότητα επιτρέπει μεγάλη δημιουργικότητα και πολυπλοκότητα. Όπως εξίσου αποτελεσματικά, μέσω των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής, έχουν εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου σε πολυπλοκότητα ο πολιτισμός και η πολιτική κοινωνία και οι άνθρωποι έχουν συνειδητοποιήσει το δυναμικό τους σε όλες του τις διαστάσεις.

Τα Δύο Πρόσωπα των Πρακτικών Δραστηριοτήτων της Καθημερινής Ζωής: Λειτουργικό και Δημιουργικό-Κατασκευαστικό

Συνήθως επικεντρωνόμαστε στις λειτουργικές, χρηστικές πτυχές των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής, αλλά αυτές οι δραστηριότητες έχουν ένα δημιουργικό-κατασκευαστικό ρόλο στις ζωές μας ως ατόμων και ως ανθρώπινα είδη. Αυτά τα δύο πρόσωπα των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής - το λειτουργικό και το δημιουργικό-κατασκευαστικό - είναι αλληλένδετα. Η λειτουργικότητα ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα και την πολυπλοκότητα, η οποία, αντίστοιχα, βελτιώνει τη λειτουργία. Πέρα από το απλά χρηστικό, οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής συμβάλλουν:

- στην ανάπτυξη των ανθρώπων ως ατόμων και ως είδος,
- στην εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού και της κοινότητας και
- στην ανάπτυξη του περιβάλλοντός μας.

Κάθε δραστηριότητα της καθημερινής ζωής έχει, έτσι, σημασία όχι μόνο στο προσωπικό επίπεδο αλλά και στο κοινωνικό επίπεδο. Κάθε δραστηριότητα της καθημερινής ζωής έχει σημασία όχι μόνο για το ατομικό αλλά και για την κοινότητα.

Πέρα από την ικανοποίηση των βασικών μας αναγκών, ποιο ρόλο παίζουν οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής στις ζωές μας ως ατόμων; Αυτές οι δραστηριότητες τοποθετούν το ατομικό στη σχέση του με την ανθρώπινη κοινωνία. Αυτές οι δραστηριότητες υποστηρίζουν:

- τη συγκρότηση του εαυτού και
- την προσαρμογή του στον πολιτισμό και την κοινότητα.

Η συγκρότηση του εαυτού

Για να επιβιώσει, κάθε νεογέννητο πρέπει να ενταχθεί στην ανθρώπινη ιστορία. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει, κάθε ένας από εμάς, να γίνουμε μέρος αυτής της δραστηριότητας της ζωής. Για να το κάνουμε αυτό πρέπει να έχουμε την ικανότητα να ενεργούμε, και το νεογέννητο πρέπει να δημιουργήσει μέσα του αυτήν την ικανότητα να ενεργεί. Πώς το κάνει αυτό; Κάθε πράξη είναι η έκφραση μιας σκέψης ή ενός συναισθήματος, και μέσα από την προσπάθεια της θέλησης, αυτές οι σκέψεις εκδηλώνονται μέσα από τις κινήσεις. Η καθημερινή ζωή δεν θα ήταν δυνατή χωρίς σκέψη, θέληση και κινήσεις που λειτουργούν σε αρμονία. Προτού το νεογέννητο μπορέσει να ενεργήσει, πρέπει να οικοδομήσει τη σκέψη του, τη θέλησή του και τις κινήσεις του.

Από τη γέννησή του, το παιδί εσωτερικεύει την καθημερινή ζωή του περιβάλλοντός του και την καθιστά τη θεμέλιο της προσωπικότητάς του. Μέσω της λειτουργίας του απορροφητικού νου, το παιδί αφομοιώνει το περιβάλλον του, τα πρότυπα συμπεριφοράς του και τις αξίες της κοινότητας στην οποία γεννήθηκε. Πάνω σε αυτά βάζει τα θεμέλια του νου, της θέλησης, των κινήσεών του. Καθοδηγούμενο από την ανάγκη του να γίνει μέρος της ανθρώπινης ιστορίας, το νεογέννητο αρχίζει να ενεργεί στο περιβάλλον του. Στη διαδικασία αυτή, ο νους, η θέληση και οι κινήσεις του παιδιού ενισχύονται και αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξή του ως ατόμου. Η ευφυΐα και ο χαρακτήρας αναπτύσσονται μέσω της χρήσης των χεριών. Οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής γίνονται το μέσο για τη δημιουργία και την ανάπτυξη του εαυτού.

Προσαρμογή στον Πολιτισμό και την Κοινότητα

Αυτή η δημιουργία του εαυτού συμβαίνει στο πλαίσιο της κοινότητας στην οποία λειτουργεί κανείς. Οι τρόποι των ανθρώπων της κοινότητας γίνονται οι τρόποι του ατόμου και το παιδί γίνεται ένα άτομο της εποχής και του τόπου του. Καθώς το άτομο αναπτύσσεται, αρχίζει να ανακαλύπτει ότι οι ενέργειές του επηρεάζουν το περιβάλλον και την κοινότητά του και αρχίζουμε να διακρίνουμε την εμφάνιση του κοινωνικού εαυτού. Η δράση δεν είναι μόνο για την ικανοποίηση προσωπικών αναγκών, αλλά και για την εκπλήρωση μιας κοινωνικής λειτουργίας. Το άτομο γίνεται μέλος της κοινότητας όχι μόνο επειδή συμπεριφέρεται με αποδεκτούς τρόπους, αλλά κι επειδή συνεισφέρει σ' εκείνη την κοινότητα. Μέσω της καθημερινής ζωής το άτομο γίνεται μέλος μιας κοινότητας. Κι έτσι κάθε άτομο γίνεται μέρος της διαρκούς ανθρώπινης αφήγησης, του συνεχώς εξελισσόμενου κύκλου της καθημερινής ζωής: θέση, διατήρηση και αποκατάσταση των συνθηκών που είναι απαραίτητες για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών των ανθρώπων.

Οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής έχουν διαμορφώσει τον ανθρώπινο πολιτισμό μέσα στους αιώνες. Δουλεύοντας για τη βελτίωση της λειτουργικότητας αυτών των δραστηριοτήτων είναι που αποκτήσαμε γνώσεις και δεξιότητες: Εξελιχθήκαμε ως είδος. Ο πολιτισμός μας άλλαξε καθώς νέοι τρόποι εκτέλεσης των πραγμάτων έγιναν μέρος της καθημερινής μας ζωής.

Οι κοινότητές μας έγιναν πιο πολύπλοκες καθώς μάθαμε να συνεργαζόμαστε με όλο και πιο αποδοτικούς τρόπους για να καλύψουμε τις ανάγκες μας.

Η καθημερινή ζωή σήμερα μοιάζει πολύ διαφορετική από αυτή που ήταν πριν μία γενιά, έναν αιώνα, μια χιλιετήριδα. Η γιαγιά μου ζούσε σε ένα μικρό χωριό στην Ινδία. Έπαιρνε το γάλα από τις αγελάδες στο πίσω μέρος του σπιτιού της, καλλιεργούσε τα δικά της λαχανικά και περιοδικά πήγαινε στην πλησιέστερη πόλη για ψώνια. Η μητέρα μου πήγε σε μια μεγάλη πόλη ως νεαρή νύφη και το γάλα της το έφερνε ο γαλακτοπώλης, αγόραζε τα τοπικά καλλιεργημένα λαχανικά από τον παραγωγό που τα έφερνε στην αγορά και είχε άμεση πρόσβαση σε καταστήματα που είχαν εμπορεύματα από όλη τη χώρα. Εγώ ζω χιλιάδες μίλια μακριά από τον τόπο όπου γεννήθηκα, παίρνω γάλα και προϊόντα που καλλιεργούνται σε άλλη ήπειρο από ένα μεγάλο σούπερ μάρκετ, και με ένα κλικ στον υπολογιστή μου μπορώ να αγοράσω αγαθά από την άλλη άκρη του κόσμου. Χάρη στην εξέλιξη των μεταφορών και των επικοινωνιών είμαι πολύ πιο εξαρτημένη από μια παγκόσμια κοινότητα εργαζομένων και παραγωγών από ό,τι ήταν η μητέρα μου και η γιαγιά μου. Οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής αποτυπώνουν την ιστορία της εξέλιξής μας ως ατόμων και ως ανθρώπων κι αυτές οι καθημερινές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής είναι η ανθρώπινη ιστορία.

Η δημιουργικό-κατασκευαστική πτυχή της καθημερινής ζωής μας είναι επίσης εμφανής στο περιβάλλον μας που αλλάζει. Καθώς οι τρόποι και οι μέθοδοι της πρακτικής ζωής έχουν εξελιχθεί, το περιβάλλον μας έχει αλλάξει και αντανακλά την ικανότητά μας να προσαρμοστούμε στο περιβάλλον για να ικανοποιούμε τις ανάγκες μας. Η φύση όπως τη γνωρίζουμε σήμερα είναι το προϊόν των πρακτικών δραστηριοτήτων πολλών ανθρώπινων γενεών.

Η Καθημερινή Ζωή στις σχολικές τάξεις μας

Μέσα από την καθημερινή ζωή οι άνθρωποι βρίσκουν τη θέση τους στην ανθρώπινη ιστορία. Οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής μας δίνουν προσανατολισμό, ταυτότητα και αίσθηση του ανήκειν. Προσδίδουν σκοπό και δημιουργούν ένα πλαίσιο στις ζωές μας ως ατόμων. Η εκπαίδευση που είναι προετοιμασία για τη ζωή είναι άνευ νοήματος χωρίς το πλαίσιο της καθημερινής ζωής. Είναι αυτό που συναρθρώνει και συσχετίζει τα διάφορα μέρη σε ένα όλο πλήρες νοήματος.

Όταν μιλάμε για την πρακτική ζωή της καθημερινότητας, η Δρ. Μοντεσσόρι δεν αναφέρεται σ' αυτήν ως σύνολο δραστηριοτήτων. Ήταν πολύ προσεκτική στη χρήση του όρου *ασκήσεις* της καθημερινής ζωής όταν έγραφε για τις καθημερινές δραστηριότητες στο Σπίτι των Παιδιών. Το ουσιαστικό εδώ είναι οι ασκήσεις. Είδε την πρακτική ζωή της καθημερινότητας ως μέσο για την ανάπτυξη του ατόμου και γι' αυτό αναφέρεται σ' αυτήν ως ασκήσεις της καθημερινής ζωής. Όταν αποφασίζουμε να μη χρησιμοποιούμε το ουσιαστικό *ασκήσεις* και αναφερόμαστε σε αυτές τις δραστηριότητες ως

Το περιβάλλον μας αντανακλά τις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων της πρακτικής ζωής μας. Η φύση όπως την ξέρουμε σήμερα είναι προϊόν πρακτικών δραστηριοτήτων ζωής γενεών ανθρώπινων όντων.

καθημερινή ζωή, χάνουμε τον ουσιαστικό σκοπό αυτών των δραστηριοτήτων στην αίθουσα της σχολικής τάξης.

Η Δρ. Μοντεσσόρι δεν έβλεπε τις ασκήσεις της καθημερινής ζωής στο Σπίτι των Παιδιών ως μια ομάδα δραστηριοτήτων, όπου τα παιδιά θα μάθαιναν να χρησιμοποιούν κουτάλι, να γεμίζουν τα ποτήρια νερό, να ντύνονται και να ξεντύνονται, ή να πλένουν το τραπέζι. Αυτά, για εκείνη, ήταν μόνο το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτούνται για τις πραγματικές δραστηριότητες, οι οποίες θα εκτελούνταν στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής στην κοινότητα. Για εκείνη, εδώ ήταν που βρίσκονταν η καρδιά των δραστηριοτήτων: Εδώ οι δραστηριότητες πραγματικά εξελίσσονταν σε ασκήσεις για την ανάπτυξη ολόκληρου του παιδιού.

Ένα λεπτό σημείο συνήθως πολύ λίγο κατανοημένο είναι η διάκριση μεταξύ του να διδάσκεις πώς θα πρέπει κάποιος να ενεργεί - αφήνοντας ελεύθερη, ωστόσο, την πρακτική εφαρμογή του - και του άλλου σχεδίου (που γίνεται με άλλες μεθόδους) του να καθοδηγείς το παιδί σε κάθε του ενέργεια και να επιβάλλεις τη δύναμη και τη θέληση του ενήλικα στο παιδί...

Πρέπει να διδάσκουμε τα πάντα, πρέπει να συνδέουμε τα πάντα με τη ζωή, αλλά δεν πρέπει να καταπνίγουμε, καθορίζοντας οι ίδιοι μία προς μία, τις ενέργειες που τα παιδιά έχουν μάθει να εκτελούν και να τις υιοθετούν στην καθημερινή ζωή. Αυτή η αντιστοίχιση των κατάλληλων ενεργειών στην καθημερινή ζωή τους είναι ένα από τα πιο σημαντικά πράγματα που πρέπει να κάνει το παιδί μόνο του.

Αυτό σημαίνει ότι τα διάφορα πράγματα που το παιδί έχει μάθει τέλεια πρέπει να χρησιμοποιηθούν και να εφαρμοστούν σωστά στις ποικίλες στιγμές και περιστάσεις της ζωής. Είναι το παιδί που αποφασίζει. Αυτή η εφαρμογή είναι το έργο της κατανόησής του, η άσκηση της δικής του ευθύνης. Μ' αυτόν τον τρόπο το παιδί απαλλάσσεται από τους μεγαλύτερους κινδύνους, εκείνους του να αναθέτει στον ενήλικα την ευθύνη για τις πράξεις του, καταδικάζοντας έτσι τη δική του ευφυΐα στην αδράνεια.

Η νέα εκπαίδευση αποτελείται, όχι μόνο από την παροχή των μέσων ανάπτυξης ξεχωριστών ενεργειών, αλλά και από την ελευθερία του παιδιού να τα χρησιμοποιήσει. (Η Ανακάλυψη του Παιδιού 159-160)

Είτε στο Νηπιαγωγείο, το Σπίτι των Παιδιών, είτε στο Δημοτικό σχολείο ή στην εφηβική κοινότητα, οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής είναι αυτές που δίνουν σκοπό και νόημα σ' όλη τη μάθηση. Γιατί μαθαίνουμε εκτός από το να γίνουμε μέρος της ανθρώπινης ιστορίας; Καθώς εκπαιδεύουμε τα παιδιά για τη ζωή, πρέπει να καταστήσουμε τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής τον κεντρικό λίθο των τάξεων μας: Αυτές θα παρέχουν το πλαίσιο για δράση, όπου τα παιδιά μπορούν να ασκούν και να τελειοποιούν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους. Αυτό συνεπάγεται την ανάγκη προετοιμασίας του περιβάλλοντός μας, όχι μόνο για την υποστήριξη της ανάπτυξης συγκεκριμένων ενεργειών και γνώσεων, αλλά και για την παροχή ευκαιριών στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις τους στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής της κοινότητας - μια κοινότητα που πρέπει να διευρυνθεί για να συμβαδίσει με τις

αναπτυσσόμενες ικανότητες του παιδιού. Από την οικογένεια στην κοινότητα, στο κοσμικό όλο, η σφαίρα της δράσης μεγαλώνει καθώς εξελίσσονται οι ικανότητες του παιδιού.

...μία αρχή θα παραμείνει αμετάβλητη κατά τη διάρκεια όλων αυτών των σταδίων: το παιδί πρέπει να εφοδιάζεται κάθε στιγμή με τα μέσα που χρειάζεται για να δράσει και να αποκτήσει εμπειρία. Η ζωή του ως κοινωνικό ον θα εξελιχθεί στα χρόνια της διαμόρφωσης και θα γίνεται όλο και πιο περίπλοκη καθώς μεγαλώνει. (Εκπαίδευση και Ειρήνη 56)

Βιβλιογραφικές αναφορές

Joosten, A.M. *The Exercises of Practical Life*. Mumbai: Indian Montessori Training Courses, 1968.

Montessori, Maria. *Education and Peace*. 1949. Oxford: Clío, 1992.

Montessori, Maria. *The Discovery of the Child*. 1948. Thiruvanniyur, India: Kalakshetra, 1966.

Για την συγγραφέα

Η Ούμα Ραμάνι (Uma Ramani) είναι εκπαιδύτρια της AMI (πρωτοβάθμια εκπαίδευση) και κατέχει διπλώματα της AMI τόσο στα επίπεδα της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και μεταπτυχιακό δίπλωμα από το Πανεπιστήμιο Cornell. Εργάστηκε ως σύμβουλος στις Πρωτοβάθμιες Σχολικές Πρωτοβουλίες των Δημόσιων Μοντεσσοριανών Σχολείων του Χάρτφορντ και συνεργάστηκε με δάσκαλους, διευθυντές σχολείων και γονείς για να βοηθήσει στην υιοθέτηση αυθεντικών Μοντεσσοριανών στα προγράμματα των Δημόσιων Μοντεσσοριανών Σχολείων. Συνεχίζει να εργάζεται για την προώθηση της μοντεσσοριανής εκπαίδευσης στην Ινδία. Αυτή η ομιλία παρουσιάστηκε στο συνέδριο της NAMTA (North American Montessori Teachers Association) με τίτλο "Ολιστική Καθημερινή Ζωή στο Σχολείο: Μια Ολοκληρωμένη Αντίληψη της Κοινότητας, της Νοημοσύνης και του Χεριού", στο Ντάλας, Τέξας, 17-20 Ιανουαρίου 2013. Δημοσιεύτηκε στο τεύχος 38 (no 2) του Περιοδικού της NAMTA.

Το άρθρο μεταφράστηκε και δημοσιεύεται εδώ με την άδεια της συγγραφέως.

Μετάφραση: Δημήτρης Χασάπης

Δημιουργική απασχόληση: Η χειρωνακτική εργασία ως επακόλουθη δραστηριότητα

Ellen Lebitz

*«Σε αυτήν την πιο προχωρημένη περίοδο [το δεύτερο στάδιο ανάπτυξης] συνεχίζουμε να παρέχουμε στα παιδιά την ευκαιρία να μάθουν μέσω της δραστηριότητας του χεριού τους»
(Να εκπαιδεύσουμε το ανθρώπινο δυναμικό 8).*

Η εργασία του χεριού

Κατά την περίοδο που η Μοντεσσόρι μελετούσε τις αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών, διαπίστωσε την ανθρώπινη επιθυμία και την ανάγκη τους να εργάζονται με τα χέρια. Οι παρατηρήσεις της στα παιδιά του ιδρύματος στη Ρώμη προκάλεσαν την περιέργειά της για το ρόλο του χεριού στη νευρολογική ανάπτυξη του παιδιού. Αντίθετα από το συνηθισμένο σχολείο της εποχής που βασιζόνταν στην απομνημόνευση και στην απαγγελία, η Μοντεσσόρι αναζητούσε εκπαιδευτικές τεχνικές, οι οποίες αξιοποιούσαν την κίνηση και τη χειρωνακτική δραστηριότητα. Πολλά χρόνια αργότερα και μετά από πολλή δουλειά με τα παιδιά, έγραψε, στο βιβλίο της "Ο Δεκτικός Νους" μια σύνοψη των ανακαλύψεών της:

*[Το παιδί] αποκτά πλήρη συνείδηση και κατασκευάζει τον μελλοντικό άνθρωπο, μέσω των δραστηριοτήτων του. Οδηγείται από μια μυστηριώδη δύναμη, μεγάλη και θαυμάσια, την οποία ενσαρκώνει σταδιακά. Μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται άνθρωπος. Το κάνει με τα χέρια του, μέσα από την εμπειρία, πρώτα στο παιχνίδι και στη συνέχεια μέσω της εργασίας. Τα χέρια είναι τα εργαλεία της νοημοσύνης του ανθρώπου»
(26-27).*

Σε μεγάλο βαθμό, όλοι πρέπει να «κάνουμε» για να μάθουμε. Δεν αρκεί να παρακολουθούμε κάποιον να εξασκείται στο πιάνο ή να βλέπουμε κάποιον να δένει ένα παπούτσι για να γίνουμε ικανοί σε αυτά τα εγχειρήματα. Μόνο με την άμεση δράση μας μπορούμε να μάθουμε αυτές τις δραστηριότητες. Οι νοητικές δραστηριότητες, επίσης, μπορούν να έχουν φυσική εκδήλωση και μέσω της εργασίας και των χειρωνακτικών χειρισμών μπορούν να μας αποκαλύψουν νέες

Τόσα πολλά από τα κλειδιά που παρουσιάζουμε στα παιδιά μπορούν να επιδιωχθούν χρησιμοποιώντας τη χειροτεχνία. Η εργασία με τα χέρια γίνεται κάτι περισσότερο από μια απλή συνέχεια μιας παρουσίασης: Γίνεται ένας τρόπος για να εξασκηθεί το παιδί στο σχεδιασμό, στον προγραμματισμό και στην εκτέλεση ενός έργου. Γίνεται πρακτική άσκηση στη συνεργασία και στην αυτοπειθαρχία. Η χειροτεχνία μπορεί να είναι η μέθοδος με την οποία ο δάσκαλος μπορεί να βοηθήσει ακόμη και τα παιδιά που δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν να βρουν αντικείμενο και ενδιαφέρον εργασίας.

προοπτικές και να ενισχύσουν την κατανόησή μας. Ένα ξεκάθαρο παράδειγμα προέρχεται από την εργασία μας στη γραμματική με τις προθέσεις. Η πρόθεση είναι ένα μέρος του λόγου, που βρίσκεται μάλλον στο περιθώριο της κατανόησης της γραμματικής από τους περισσότερους ενήλικες οπότε είναι πολύ αποτελεσματικό να το παρουσιάσετε μια συγκέντρωση γονέων. Ενώ η γλωσσική λειτουργία της πρόθεσης μπορεί να εξηγηθεί ή να δηλωθεί ο ορισμός της, όταν παίζουμε ένα παιχνίδι με τις προθέσεις (και αυτό είναι πολύ διασκεδαστικό να το κάνουμε με γονείς) στο οποίο πρέπει όλοι να σταθούμε *πίσω* από τις καρέκλες μας, να σταθούμε *δίπλα* στις καρέκλες μας, να σταθούμε *μπροστά* από τις καρέκλες μας, να σταθούμε *πάνω* στις καρέκλες μας, η πρόθεση *βιώνεται* και τότε γίνεται απολύτως κατανοητή. Σχεδόν κάθε φορά που έκανα αυτήν τη δραστηριότητα με τους γονείς, ήρθε τουλάχιστον ένας για να με ενημερώσει ότι δεν είχε καταλάβει πραγματικά τι ήταν η πρόθεση μέχρι εκείνη τη μέρα. Αυτή είναι η δύναμη της εμπειρίας.

Όλοι γνωρίζουμε για την ανθρώπινη τάση για εργασία. Τα παιδιά πράγματι επιθυμούν μια εργασία που να έχει νόημα γι' αυτά. Στο βιβλίο "*Από την Παιδική Ηλικία στην Εφηβεία*", η Μοντεσσόρι λέει ότι ο ρόλος της εκπαίδευσης "*είναι να προκαλεί το πραγματικό ενδιαφέρον του παιδιού σε μια εξωτερική δραστηριότητα στην οποία θα δώσει όλες τις δυνατότητές του. Μας ενδιαφέρει να του παρέχουμε ελευθερία και ανεξαρτησία, ταυτόχρονα με την πρόκληση του ενδιαφέροντός του σε μια δραστηριότητα μέσω της οποίας θα ανακαλύψει στη συνέχεια την πραγματικότητα*" (11). Η τάση για εργασία είναι πολύ ισχυρή, αλλά η εργασία πρέπει να επιλέγεται ελεύθερα και όχι να επιβάλλεται. Πρέπει να έχει νόημα για το παιδί και να του προσφέρει ικανοποίηση. Όταν μπορούμε να δημιουργούμε αυτές τις συνθήκες, τότε μπορούμε να οικοδομούμε μια κουλτούρα εργασίας. Όταν η Μοντεσσόρι παρατηρούσε την αυθόρμητη εργασία των παιδιών, δυσκολευόταν και η ίδια να πιστέψει ότι όταν τα παιδιά αφήνονταν να επιλέγουν τις δικές τους εργασίες τότε ήθελαν ή μπορούσαν να εκτελέσουν αυτές τις εργασίες. Αυτό το περιγράφει σε ένα σεμινάριό της το 1941.

«Το παιδί έχει μια φυσική και ακαταμάχητη τάση προς την εργασία. Αυτή η αρχή (δεν είναι αυτή που είναι κοινά αποδεκτή), πρέπει να είναι σταθερή και πολύ σαφής στο μυαλό μας. Όταν παρατήρησα αυτό το φαινόμενο έμεινα έκπληκτη και με οδήγησε να σκεφτώ, να συλλογιστώ και να αμφιβάλλω για πολύ καιρό μέχρι να πειστώ. Η τάση για εργασία είναι συνδεδεμένη με τη φύση του παιδιού, άρα και με την ανθρώπινη φύση. Όταν το παιδί αφήνεται ελεύθερο να εργαστεί σε ένα περιβάλλον που είναι προετοιμασμένο για αυτό, όταν είναι ελεύθερο να ενεργεί, έχει την τάση να οργανώνει ένα σύνολο κινήσεων γύρω από μια ιδέα, η οποία επιδιώκει έναν καθορισμένο στόχο - την εργασία. (Δημιουργική Ανάπτυξη στο Παιδί: Τόμος I, 60)»

Η χειρωνακτική εργασία ως ακόλουθη δραστηριότητα

Σε ένα μοντεσσοριανό περιβάλλον η χειρωνακτική εργασία συχνά θεωρείται μια ξεχωριστή δραστηριότητα από την υπόλοιπη εργασία των παιδιών. Η χειρωνακτική εργασία προωθείται

στα περισσότερα μοντεσσοριανά περιβάλλοντα με τον σωστό τρόπο και υπάρχουν σαφή οφέλη από τη χειρωνακτική εργασία καθεαυτή. Η χειρωνακτική εργασία είναι διασκεδαστική κι οι άνθρωποι γενικά απολαμβάνουν να δουλεύουν με τα χέρια τους. Υπάρχει μεγάλη χαρά και ικανοποίηση στο να δημιουργείς κάτι - να έχεις μια ιδέα στο μυαλό σου και να την υλοποιείς. Επίσης, τα υλικά που χρησιμοποιούνται μπορούν να προσφέρουν ικανοποίηση. Διαφορετικά υλικά έχουν διαφορετικές ιδιότητες και τα παιδιά (και οι ενήλικες) αναπτύσσουν τις προτιμήσεις τους μέσω της εμπειρίας τους.

Κατασκευή γεωμετρικών στερεών με κομμάτια τσόχας

Ωστόσο, η χειρωνακτική εργασία μπορεί να ενσωματωθεί στην Κοσμική Εκπαίδευση με πάρα πολλούς τρόπους. Σκεπτόμενοι τη χειρωνακτική εργασία ως ένα μέσο εξερεύνησης ενός θέματος (όπως σκεφτόμαστε να γράφουμε, να διαβάζουμε ή να συζητάμε για ένα θέμα), και όχι ως μια ξεχωριστή δραστηριότητα, ανοίγουμε τις πόρτες για παραπέρα δραστηριότητες μέσα από τις οποίες τα παιδιά μπορούν να επεκτείνουν τις δεξιότητές τους, να κάνουν ανακαλύψεις και να σκεφτούν δημιουργικά. Εργαζόμενο με τα «πολύγωνα» ένα παιδί μπορεί επίσης να μάθει να χρησιμοποιεί ένα σφιγκτήρα για να στερεώσει ένα κομμάτι ξύλου στο οποίο ανοίγει τρύπες με ένα χειροκίνητο τρυπάνι. Σε ακόλουθη εργασία με τις «γωνίες», ένα παιδί μπορεί να αποφασίσει ότι η δημιουργία γεωμετρικών σχημάτων με ραμμένα μεταξύ τους κομμάτια τσόχας είναι ένας εξαιρετικός τρόπος να εξερευνήσει τους τύπους και την ορολογία αυτής της νέας ενότητας της γεωμετρίας. Ένα μέσο μπορεί να προκαλέσει τα παιδιά να δημιουργήσουν ένα συγκεκριμένο έργο και μετά ένα άλλο μέσο ένα άλλο έργο. Η εκτέλεση της εργασίας, ανεξάρτητα από το τελικό προϊόν, μπορεί να είναι ηρεμιστική και ευχάριστη. Η εύρεση της σωστής χειροτεχνίας,

συχνά ραπτικής ή πηλού, μπορεί πραγματικά να βοηθήσει την ανάκαμψη και την αναδιοργάνωση ενός παιδιού, το οποίο αισθάνεται κουρασμένο ή αφηρημένο. Στην αρχή, το παιδί μπορεί να χρειαστεί χρόνο και καθοδήγηση και σίγουρα θα υπάρχουν κάποιες δοκιμές και λάθη, αλλά αυτού του είδους η εργασία μπορεί να έχει εκπληκτικά αποτελέσματα.

Όσοι από εμάς εργαζόμαστε στην τάξη χρησιμοποιούμε τα μοντεσσοριανά υλικά κάθε μέρα, εμπνέοντας τα παιδιά να τα εξερευνήσουν με τα χέρια και το μυαλό τους. Αυτά τα υλικά παρέχουν στο παιδί τα κλειδιά για την κατανόηση πολλών πτυχών του κόσμου και του σύμπαντος. Τα παιδιά, στην εργασία τους με τα υλικά, βιώνουν τις ιδέες. Υπάρχει κάτι ισχυρό στο να διαχωρίζεις σκίζοντας κυριολεκτικά μια γλωσσική πρόταση (σ.τ.μ. που είναι γραμμένη σε λωρίδα χαρτιού) για να την αναλύσεις, αντί να την αναλύεις απλώς στο χαρτί, όπως έκανα εγώ στην έβδομη δημοτικού. Το να σκίζεις ή να κόβεις κάτι με τα χέρια σου δημιουργεί μια εντύπωση, η οποία δεν υπάρχει όταν κάνεις την ίδια δουλειά εντελώς αφηρημένα.

Η επακόλουθη εργασία που κάνουν τα παιδιά μετά από μια παρουσίαση και η δουλειά που κάνουν όταν υλοποιούν τα δικά τους ενδιαφέροντα μπορεί να είναι παρομοίως βιωματική. Τόσα πολλά από τα θέματα-κλειδιά που παρουσιάζουμε στα παιδιά μπορούν επίσης να παρουσιαστούν χρησιμοποιώντας χειροτεχνικές εργασίες. Τότε, η εργασία με το χέρι γίνεται κάτι περισσότερο από μια απλή συνέχεια μιας παρουσίασης - γίνεται ένας τρόπος για το παιδί να εξασκηθεί στο σχεδιασμό, στον προγραμματισμό και στην εκτέλεση ενός έργου. Γίνεται μια άσκηση συνεργασίας και αυτοπειθαρχίας. Η εργασία με τα χέρια μπορεί να είναι η μέθοδος με την οποία ο δάσκαλος μπορεί να βοηθήσει ακόμη και τα παιδιά που δεν μπορούν να συγκεντρωθούν να βρουν στόχο και ενδιαφέρον.

Η χειροτεχνία απευθύνεται στην κοινωνική φύση του παιδιού του Δημοτικού σχολείου. Πολλά από έργα τα οποία μπορούν να εκτελέσουν τα παιδιά είναι στην από τη φύση τους συλλογικά. Ο σχεδιασμός και η συμφωνία για την εκτέλεση μιας εργασίας είναι ένα τεράστιο έργο - ένα έργο στο οποίο τα παιδιά διασκεδάζουν. Εάν ο δάσκαλος φροντίζει να δημιουργούνται διαφορετικές ομάδες παιδιών για εκτέλεση εργασιών, θα διαπιστώσει ότι μπορεί να υπάρξουν εκπληκτικοί συνδυασμοί παιδιών που επιλέγουν να συνεργαστούν μεταξύ τους. Είναι τόσο ενθαρρυντικό να βλέπεις δύο παιδιά, τα οποία συνήθως δεν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους να αποφασίζουν να συνεργαστούν για να δουλέψουν σε ένα έργο και να παρατηρείς ότι αυτό το είδος κουλτούρας αναπτύσσεται μέσα στο προετοιμασμένο μοντεσσοριανό περιβάλλον.

Η χειρωνακτική εργασία προσφέρει εμπειρίες για την κατανόηση των χωρικών σχέσεων. Κατασκευάζοντας κάτι, ειδικά σε τρεις διαστάσεις, έρχεται κανείς αντιμέτωπος με την εικόνα μιας ιδέας, η οποία μπορεί να είναι αρκετά διαφορετική από την εικόνα της ίδιας ιδέας παρουσιασμένης σε μια επιφάνεια. Ένα παράδειγμα με το οποίο όλοι οι μοντεσσοριανοί δάσκαλοι δημοτικού είναι εξοικειωμένοι είναι η εργασία με το γεωμετρικό κουτί με τις ράβδους. Οι τρεις πλευρές του τριγώνου μετρώνται εύκολα όταν σχεδιάζονται σε ένα κομμάτι χαρτί, αλλά μόνο όταν φτιάχνουμε το τρίγωνο με ράβδους, το σηκώσουμε και το συγκρίνουμε με άλλα πολύγωνα φτιαγμένα επίσης με ράβδους, μπορούμε να βιώσουμε τη σταθερότητα του τριγώνου. Μετατρέποντας αυτό το γεωμετρικό σχήμα σε αντικείμενο έχουμε μια πολύ διαφορετική οπτική ενός τριγώνου από την εικόνα του στο χαρτί.

Με τον ίδιο τρόπο, πολλές πτυχές αυτού που εξερευνούν τα παιδιά γίνονται εμφανείς όταν βιώνονται σωματικά, πτυχές που διαφορετικά θα χάνονταν εάν το μελετούσαν με άλλο τρόπο. Η κατασκευή ενός λουλουδιού από πηλό ή μετάξι απαιτεί να εξετάσει κανείς πώς συνδέονται τα πέταλα, τη θέση της ωοθήκης, αν υπάρχουν ή όχι σέπαλα, αν έχει και στήμονες και ύπερο ή μόνο ένα από αυτά. Πόσα πέταλα έχει; Είναι συνδεδεμένα ή χωριστά; Κατά τη δημιουργία, όλα αυτά που θα θέλαμε να παρατηρήσει το παιδί γίνονται μέρος αυτού που μελετάει για να το αναπαράγει.

Η ανάγκη για κάποιον ειδικό τον οποίο να συμβουλευτείτε για κάποια πτυχή μιας χειροτεχνίας είναι μια θαυμάσια αφορμή για να βγείτε έξω από το σχολείο / επίσκεψη εκτός σχολείου. Συχνά οι τεχνίτες είναι πολύ γενναιόδωροι με το χρόνο τους, όταν εμπλέκονται παιδιά. Εάν τα παιδιά χρειάζονται συμβουλές σχετικά με κάποια πτυχή του έργου τους, συχνά μια βόλτα σε ένα τοπικό κατάστημα τέχνης ή χειροτεχνίας οδηγεί σε έναν ειδικό. Ένα πανεπιστήμιο ή μια τοπική βιοτεχνική μονάδα μπορεί επίσης να οδηγήσει σε συνεργασία με κάποιον ειδικό εκτός του σχολείου. Είχα παιδιά που ύφαιναν στην τάξη, επισκέφτηκαν έναν υφαντή που τους έδωσε συμβουλές και τους έδειξε τα πραγματικά εργαλεία ύφανσης. Ένα παιδί επισκέφτηκε έναν αγγειοπλάστη και στη συνέχεια κατάφερε να δανειστεί έναν μικροσκοπικό δοκιμαστικό κλίβανο αγγειοπλαστικής. Αυτό διευκόλυνε το παιδί σε ένα έργο κατασκευής σκαραβαίων αρχαίου αιγυπτιακού στυλ από πηλό με ψήσιμο (bisque), χρωματισμό και υαλοποίησης' αυτόν τον μικρό κλίβανο.

Αναπτυξιακά οφέλη

«Τα παιδιά δείχνουν μεγάλη προσοχή στα αφηρημένα θέματα, όταν φτάνουν σε αυτά μέσω της χειρωνακτικής δραστηριότητας» (Μαρία Μοντεσσόρι, Να εκπαιδύσουμε το ανθρώπινο δυναμικό).

Μία από τις πολύ πρακτικές πτυχές της χειροτεχνίας είναι η ανάπτυξη του ελέγχου των κινήσεων. Δεν έχω βρει καλύτερο τρόπο να βοηθήσω ένα παιδί να βελτιώσει τη γραφή του από το να του προκαλέσω το ενδιαφέρον για το ράψιμο. Σχεδόν κάθε πρόκληση στις λεπτές κινητικές δεξιότητες έχει μια χειροτεχνία κατάλληλη για να βοηθήσει στην ανάπτυξή της. Είτε πρόκειται για δύναμη (σε αυτήν την περίπτωση η εργασία με πηλό είναι πολύ χρήσιμη) είτε για ακρίβεια των κινήσεων (τότε το ράψιμο βοηθά) ή για συντονισμό των κινήσεων (ύφανση, οριγκάμι και κοπή χαρτιού μπορούν να βοηθήσουν σε αυτό). Εάν ένα παιδί έχει άγχος γύρω από μια δεξιότητα ή ένα θέμα το να το βοηθήσετε να κάνει χειρωνακτική εργασία είναι ένας διακριτικός τρόπος για να μετατοπίσετε την προσοχή του στην μάθηση μιας νέας δεξιότητας ή τέχνης ενώ παράλληλα αντιμετωπίζετε τις μοναδικές ανάγκες του παιδιού. Τα παιδιά με προκλήσεις στις λεπτές κινητικές δεξιότητές τους μπορεί να ενθουσιάζονται με το ράψιμο ή την ύφανση, αν και ενδέχεται να είναι λιγότερο πρόθυμα να εξασκηθούν στη γραφή, αν έχει ήδη αποδειχθεί ότι είναι μια καταπιεστική εργασία για αυτά.

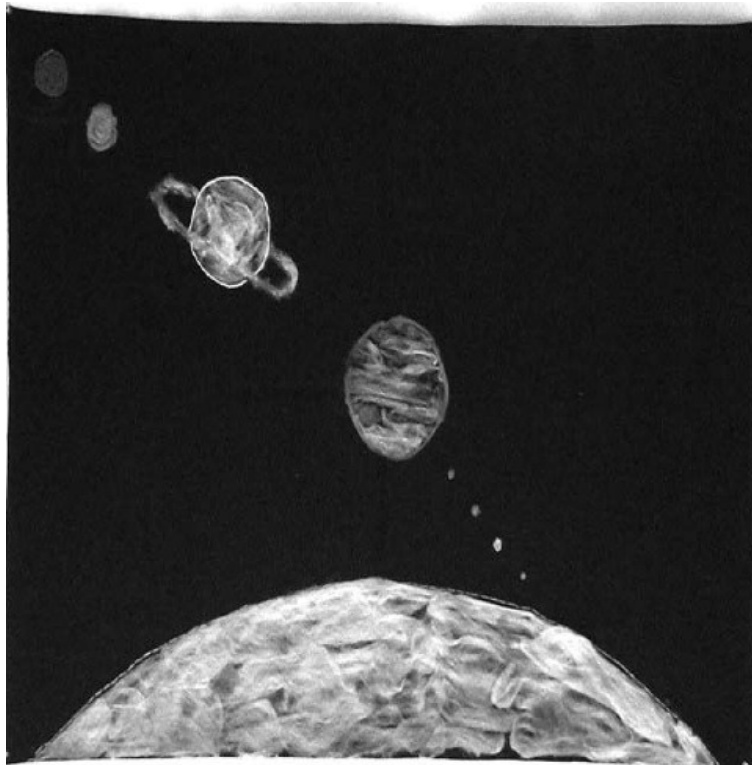
Η εργασία με τα χέρια μπορεί να είναι μια διαδρομή προς την ακαδημαϊκή εργασία για εκείνα τα παιδιά τα οποία μπορεί να τρομάζουν μπροστά στην παραδοσιακή ακαδημαϊκή εργασία.

Μοντέλο Ρωμαίων μονομάχων, ύψους 14 ιντσών περίπου

Η εργασία με τα χέρια είναι ένα πολύ σπουδαίο εργαλείο για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης των παιδιών απέναντι μας και όταν τα παιδιά μας εμπιστεύονται, τότε είναι πρόθυμα να πορευτούν μαζί μας σε άγνωστες εργασίες ή δραστηριότητες. Ενώ ελπίζουμε ότι τα παιδιά που μετακινούνται στις τάξεις μας από το νηπιαγωγείο ή άλλες τάξεις του Δημοτικού έχουν ήδη μια ευχάριστη ιδέα για δουλειά, αυτό συχνά δεν συμβαίνει, ιδίως για τα παιδιά που έρχονται σε μας από ένα παραδοσιακό σχολικό περιβάλλον. Αυτά τα παιδιά έχουν συχνά προκαταλήψεις για τον εαυτό τους απέναντι στις ικανότητές τους να χειριστούν ορισμένα θέματα ή ιδέες.

Για παράδειγμα, έχω παρατηρήσει ότι τα παιδιά που έρχονται σε μας από παραδοσιακά σχολικά προγράμματα έχουν συχνά πολύ λιγότερες γνώσεις πολιτικής γεωγραφίας από τα παιδιά που έχουν παρακολουθήσει το μοντεσοριανό πρόγραμμα από το νηπιαγωγείο. Το να ξεκινήσουν αυτά τα παιδιά να φτιάχνουν χάρτες, όλους τους διαφορετικούς τύπους χαρτών του μοντεσοριανού προγράμματος, είναι μια μεγάλη βοήθεια. Δεν αναφέρομαι στο να βάζουν ταμπελάκια ονομάτων σε λευκούς / κενούς προσχεδιασμένους χάρτες, αλλά στη δημιουργία χαρτών με τα χέρια τους. Εάν αισθάνονται άνετα να σχεδιάσουν έναν χάρτη με το χέρι, τότε μπορούν να το κάνουν. Στη συνέχεια, ανάλογα με το επίκεντρο

Ήλιος και πλανήτες του ηλιακού συστήματος σε κλίμακα ανά μέγεθος κεντημένος με βελόνα σε τσόχα. Το συνολικό κομμάτι έχει διαστάσεις περίπου τρία πόδια πλάτος και τεσσεράμισι πόδια ύψος

του χάρτη, μπορούν να τον χρωματίσουν με το χέρι, μπορούν να μεταφέρουν τις γραμμές σε ύφασμα και να τις κεντήσουν, μπορούν να κρεμάσουν έναν χάρτη και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν πολύ χαρτιού ή αλατισμένο ζυμάρι για να φτιάξουν ανάγλυφους χάρτες. Βοηθήστε με σύνεση ένα παιδί σαν αυτό να βρει μια κατάλληλη ομάδα στην τάξη σας, πολύ μικρή στην αρχή, με την οποία να συνεργαστεί. Εάν δεν νιώθουν αυτοπεποίθηση να σχεδιάσουν ένα χάρτη, τότε ένας προσχεδιασμένος χάρτης μπορεί να κάνει προς το παρόν, αλλά φροντίστε, καθώς αυξάνεται η αυτοπεποίθησή τους, να τους δείξει πώς να χρησιμοποιούν ένα πλέγμα για να μεγεθύνουν έναν χάρτη. Για ένα παιδί που συνήθιζε να μελετά και να απομνημονεύει από ένα φύλλο εργασίας ή ένα βιβλίο, η ιδέα να χρησιμοποιήσει τα χέρια του για να δημιουργήσει κάτι ιδιαίτερο και όμορφο είναι συχνά πολύ ελκυστική. Βοηθά το παιδί να αισθάνεται ότι ο ενήλικας είναι κάποιος που θα του παρουσιάσει σκόπιμη εργασία. Επίσης, βοηθά ένα νέο παιδί, που έχει συνηθίσει να δουλεύει μόνο του, να μάθει να συνεργάζεται με άλλους.

Κατασκευή ενός τριδιάστατου χάρτη μιας μυθικής χώρας από μια ιστορία

Η χειρωνακτική εργασία μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά σε μεγάλη συγκέντρωση και προσήλωση. Ακόμη κι εκείνα τα παιδιά που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να προσηλωθούν σε κάποια είδη εργασίας συχνά μπορούν να επικεντρωθούν πολύ σε μια σωστά επιλεγμένη χειρωνακτική εργασία. Για ένα παιδί με προβλήματα αποκλίνουσας προσοχής, ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει με μικρές εργασίες, οι οποίες ολοκληρώνονται γρήγορα, ώστε να το βοηθήσει να διατηρήσει την προσοχή του σε μια εργασία μεγάλου ενδιαφέροντος για μικρά χρονικά διαστήματα. Σταδιακά, το βοηθά ν' αυξήσει τον χρόνο που αφιερώνει σε μια εργασία μια εργασία με τα χέρια μπορεί να είναι αρκετά συναρπαστική. Καθώς το παιδί αναπτύσσει την εστίαση του σε μια εργασία μέσω της εργασίας με το χέρι, συχνά υπάρχει μια συσχετισμένη αύξηση στην ικανότητά του να εστιάζει και σε εργασίες που δεν είναι χειρωνακτικές.

Πρακτικά ζητήματα

Είναι πολύ σημαντικό, κάθε μοντεσοριανός δάσκαλος ν' αναπτύξει μια ακμάζουσα κουλτούρα χειροτεχνίας στην τάξη του, αλλά αν μια τέτοια κουλτούρα δεν είναι ήδη παρούσα στη σχολική τάξη, πολλοί δάσκαλοι βρίσκονται σε αμηχανία. Ειδικά στις περιπτώσεις που ξεκινούν μια νέα τάξη ή τα παιδιά μπορεί να μην έχουν συνομηλίκους με εμπειρία στη χειροτεχνία, ο δάσκαλος πρέπει να παρέχει στα παιδιά έμπνευση και πρότυπα δράσης. Μερικές φορές τα παιδιά επωφελούνται από έμμεσες παρουσιάσεις. Ένας δάσκαλος μπορεί να κάνει μόνος του ένα έργο, είτε μπροστά στα παιδιά είτε στο σπίτι του. Αυτά τα έργα μπορούν να επιδειχθούν στα παιδιά με ενθουσιασμό και πρόσκληση σε δράση, «Κοιτάζτε τι έκανα! Είμαι τόσο ενθουσιασμένος με το βιβλίο που διαβάζω τώρα, που αναδημιούργησα το σπίτι του κύριου ήρωα σε ένα διάγραμμα».

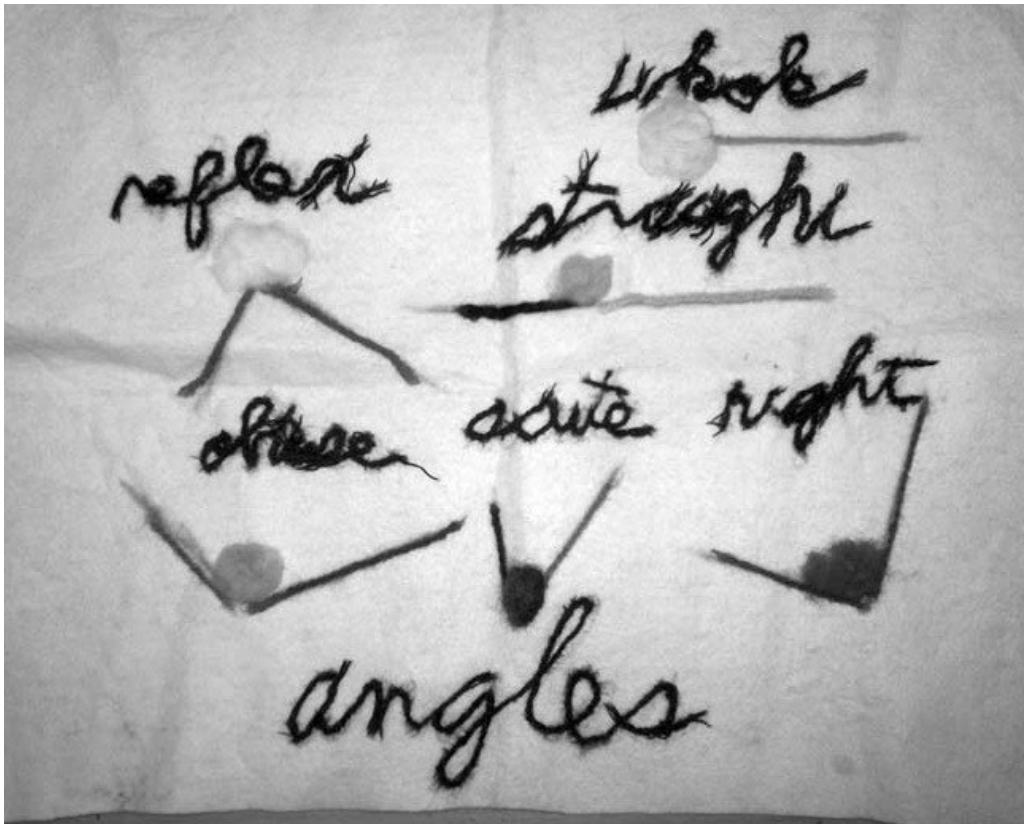
Τα παιδιά μπορούν επίσης να επωφεληθούν από τη συνεργασία με τους ενήλικες όταν αναπτύσσεται η κουλτούρα της χειροτεχνίας. Ο δάσκαλος μπορεί να αφιερώσει χρόνο και να καθίσει με τα παιδιά για να τους δείξει μερικές ιδέες. Πρέπει, τότε, να ακολουθεί τα ενδιαφέροντα των παιδιών, αλλά να τους δείχνει συγκεκριμένες τεχνικές. Για παράδειγμα, μετά την αισθητηριακή παρουσίαση για το εμβαδόν της επιφάνειας των στερεών σχημάτων, να παρουσιάσει μερικά μεγάλα κομμάτια τσόχας και να χαράξει πάνω σ' αυτά τις επιφάνειες των εδρών των στερεών σχημάτων, συγκεντρωμένα, προσεκτικά. Στη συνέχεια να κόψει κάθε κομμάτι προσεκτικά. Εάν τα παιδιά είναι περίεργα, να τους πει: «Θέλω να προσπαθήσω να τα φτιάξω σε τσόχα –νομίζω ότι θα φαίνονται ωραία!» Δεν χρειάζεται απαραίτητως να τα προσκαλέσει να κάνουν το ίδιο – αρκεί να παρακολουθήσουν αυτό που κάνει εκείνος και ελπίζουμε να θελήσουν να κάνουν το ίδιο ή να ρωτήσουν πώς θα το κάνουν. Κάθε φορά που ο δάσκαλος θέλει να εισαγάγει στα παιδιά μια δεξιότητα, μπορεί απλά να ξεκινήσει κάνοντας την εργασία μόνος του μπροστά στα παιδιά.

Όπως συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις όπου δίνονται στα παιδιά πραγματικά εργαλεία, ο δάσκαλος πρέπει να επιδείξει την ασφάλεια και τη χρήση κάθε εργαλείου. Ο δάσκαλος πρέπει επίσης να έχει αρκετή αυτοπεποίθηση ώστε να αποκλείσει τη χρήση οποιουδήποτε πιθανώς επικίνδυνου εργαλείου, εάν υπάρχει αμφιβολία για το πώς μπορεί να το χρησιμοποιήσει ένα παιδί.

Ένας πρωταγωνιστής του βιβλίου High Rhulain του Brian Jacques

Αν ένα συγκεκριμένο εργαλείο ή ένα υλικό βρίσκεται στο ράφι ή φυλάσσεται από τον δάσκαλο και δίνεται με έγκριση για να χρησιμοποιηθεί από ένα παιδί, εξαρτάται από τη διακριτική ευχέρεια του δασκάλου. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό μπορεί να αλλάζει από χρόνο σε χρόνο, ανάλογα με την ομάδα των παιδιών στην τάξη. Ο δάσκαλος είναι τελικά υπεύθυνος και πρέπει να ερευνά τις υλικά που χρησιμοποιούνται και να διατηρεί όλα τις σχετικές οδηγίες χρήσης και τον εξοπλισμό ασφαλείας που απαιτείται.

Είδη γωνιών κεντημένες σε τσόχα απο ένα παιδί της πρώτης τάξης του Δημοτικού σχολείου

Για τα εργαλεία κάθε νέας δεξιότητας ή τη χρήση ενός υλικού, ο δάσκαλος θα πρέπει να επιδεικνύει τους τρόπους καθαρισμού και φύλαξής τους και να περιμένει την ίδια επιμέλεια από τα παιδιά. Οι καλές συνήθειες καθαρισμού και φύλαξης θα αποτρέψουν τον δάσκαλο από την απογοήτευση κι επομένως από τον πειρασμό να περιορίσει τις σχετικές εργασίες. Φυσικά πρέπει να είναι δουλειά των παιδιών, αλλά, αρχικά χρειάζονται την εμπειρία και την καθοδήγησή μας για την εκτέλεση μιας εργασίας. Ταυτόχρονα, όμως, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί ώστε να μην περιορίζουμε τα παιδιά ή να μην τα περιορίζουμε για λόγους δικιάς μας ευκολίας. Πρέπει επίσης να αντισταθούμε στο ν' αναλάβουμε εμείς τον σχεδιασμό ή την εκτέλεση των ιδεών - συχνά τα παιδιά σχεδιάζουν και εκτελούν εργασίες πολύ πληρέστερα από αυτό που θα μπορούσαμε να φανταστούμε. Πρέπει να έχουμε κατά νου ότι ακόμα κι αν προσφέρουμε βοήθεια ή συμβουλές στα παιδιά, αυτό δεν είναι το δικό μας έργο. Τα παιδιά πρέπει να έχουν ελευθερία για να εξερευνήσουν και να δοκιμάσουν νέα πράγματα και νέους συνδυασμούς.

Για την καλύτερη επιτυχία στην ανάπτυξη μιας κουλτούρας χειροτεχνίας ως επακόλουθη εργασία, πρέπει να υπάρχουν υλικά υψηλής ποιότητας, σκόπιμα επιλεγμένα, τα οποία προβάλλονται καλά στα ράφια της τάξης. Ο πολυμελής πηλός πρέπει να διακρίνεται σαφώς από την πλαστελίνη ή τον πηλό κεραμικής. Το χαρτί για δίπλωμα πρέπει να είναι σαφώς διαφορετικό από το χαρτί για νερομπογιές. Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά τη σωστή χρήση, φροντίδα και αποθήκευση των υλικών. Να ελέγχει ότι τα ράφια με τα υλικά της τέχνης δεν παραείναι γεμάτα και ότι είναι τακτοποιημένα. Ορισμένα υλικά δεν πρέπει να κυκλοφορούν ελεύθερα μέσα στην τάξη επειδή είναι πολύ ακριβά ή απαιτούν ιδιαίτερη φροντίδα ή είναι απλώς πολύ ογκώδη ή

λεκιάζουν. Αυτό πρέπει να αντιμετωπιστεί και να αναπτυχθεί μια κατάλληλη κατάσταση αποθήκευσής τους. Είναι απολύτως αποδεκτό ορισμένα υλικά να δίνονται στα παιδιά κατά την κρίση του δασκάλου.

Τα παραδείγματα του πραγματικού κόσμου είναι ένας θησαυρός μάθησης. Τα παιδιά μπορούν να βγουν εκτός σχολείου. Υπάρχουν πολλές εκθέσεις μουσείων στις οποίες μπορεί να βρουν τα παιδιά έμπνευση για τις δικές τους δημιουργίες. Τα μουσεία ιστορίας και φυσικής ιστορίας συχνά παρουσιάζουν διοράματα και μοντέλα. Φωτογραφίες επίσης μπορούν να δείχνονται στα παιδιά - υπάρχουν μερικά υπέροχα παραδείγματα μοντέλων της αρχαίας αιγυπτιακής ζωής στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης. Είτε μέσω επισκέψεων σε μουσεία είτε μέσω φωτογραφιών, ο δάσκαλος μπορεί να εκφράσει την ιδέα ότι, «θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι τέτοιο και στην τάξη μας!»

Δεν υπάρχουν απόλυτοι και σύντομοι κανόνες σχετικά με το εύρος και την κλίμακα της χειρωνακτικής εργασίας. Φυσικά, τα παιδιά που βρίσκονται στο Δεύτερο στάδιο Ανάπτυξης λατρεύουν τα άκρα και θέλουν να βιώσουν το μεγαλύτερο, αλλά και το πιο μικρό. Κάθε κλίμακα εμπειρίας έχει τη θέση της και η κατεύθυνση την οποία ενθαρρύνει ο δάσκαλος τα παιδιά εξαρτάται από πάρα πολλές περιστάσεις. Η μικρή κλίμακα εργασιών μειώνει τα έξοδα, κάνει τα έργα πιο διαχειρίσιμα και τα εμποδίζει να φαίνονται κακότεχνα. Τα μικρά έργα απαιτούν, επίσης, μικρότερο χώρο αποθήκευσης. Τα παιδιά πρέπει να βελτιώσουν τις κινητικές τους δεξιότητες για να εργαστούν σε μια μικροσκοπική κλίμακα. Συχνά μια μικρής κλίμακας εργασία απαιτεί ένα συντομότερο χρονοδιάγραμμα δραστηριότητας και μπορεί να βοηθήσει ένα παιδί να ολοκληρώσει ένα έργο. Από εμπειρία έχω μάθει ότι για τα ιδιαίτερα παραγωγικά παιδιά, οι γονείς εκτιμούν μερικές φορές τις εργασίες μικρής κλίμακας!

Η εκτέλεση εργασιών μεγάλης κλίμακας, ωστόσο, είναι μερικές φορές απολύτως σημαντική. Μπορεί να δημιουργηθεί μια εντύπωση ότι είναι λιγότερο αποτελεσματική απ'ό,τι οι εργασίες μικρής κλίμακας. Είναι σημαντικό να είμαστε ανοιχτοί στα μεγάλα! Μια αφίσα καμηλοπάρδαλης σε φυσικό μέγεθος, η οποία πρέπει να αναρτηθεί στην αίθουσα ώστε τα παιδιά να βιώσουν το μέγεθός της φέρνει στη τάξη μια προοπτική του μεγέθους που χάνεται ακόμα και αν δουν μια καμηλοπάρδαλη στο ζωολογικό κήπο. Η μεγάλη κλίμακα βοηθά τα παιδιά να βιώσουν λεπτομέρειες που μπορεί να χαθούν σε μικρότερη κλίμακα. Η κατασκευή ενός μοντέλου σε μέγεθος μεγαλύτερο από τη ζωή για κάτι που είναι στην πραγματικότητα μικροσκοπικό είναι συχνά ο καλύτερος τρόπος για να αντιληφθεί το παιδί τις ουσιαστικές ιδιότητες του θέματος του μοντέλου.

Είναι αποδεκτό και μερικές φορές απαραίτητο να βοηθήσουμε τα παιδιά να αλλάξουν το αντικείμενο ενός έργου. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Η ρήση «δάγκωσε περισσότερο από αυτό που μπορείς να μασήσεις» μπορεί εδώ να ισχύει, καθώς οι ιδέες του παιδιού είναι μεγαλύτερες από το ενδιαφέρον ή την αντοχή του. Ίσως τα παιδιά να μην έχουν κάνει κάθε μέρος ενός έργου που σχεδίασαν να κάνουν. Αν έχουν χάσει τη διάθεση τους να το ολοκληρώσουν, ο δάσκαλος μπορεί να τους ενθαρρύνει να το ολοκληρώσουν, ότι είναι εφικτό να το ολοκληρώσουν και να το θεωρήσουν «τελειωμένο». Τα παιδιά πρέπει να ακολουθούν τα ενδιαφέροντά τους και, ενώ σίγουρα έχει αξία η ολοκλήρωση των έργων, πρέπει να προσέχουμε να μην συνδέουμε ένα παιδί με την εκτέλεση ενός έργου, όταν τα ενδιαφέροντα του έχουν μετατοπιστεί.

Τα παιδιά που συστηματικά ξεκινούν μια εργασία, αλλά σπάνια την τελειώνουν - βοηθήστε τα να επιλέξουν ένα από τα πολλά έργα τους, αυτό για το οποίο υπάρχει ακόμα πολύς ενθουσιασμός ή ένα που είναι στην πιο πιθανή κατάσταση να ολοκληρωθεί και βοηθήστε τα να τροποποιήσουν τον στόχο τους ώστε να το ολοκληρώσουν.

Ωστόσο, υπάρχουν επιφυλάξεις εδώ. Για ορισμένα παιδιά, το να έχουν ένα χρόνιο ημιτελές έργο μπορεί να εξυπηρετεί τις ανάγκες αυτών των παιδιών. Ίσως αυτά τα παιδιά να έχουν κοινωνικές ανάγκες, τις οποίες αντιμετωπίζουν με αυτό το έργο και η συνεχής απασχόληση με το ίδιο έργο εξυπηρετεί αυτές τις ανάγκες τους. Εφόσον ένα έργο εξακολουθεί να εξυπηρετεί τις ανάγκες των παιδιών, δεν υπάρχει λόγος να περιοριστεί το εύρος του ή η χρονική περίοδος για την ολοκλήρωσή του.

Είναι στην αυθόρμητη εργασία των παιδιών, με βάση το δικό τους ενδιαφέρον, που κερδίζουν τα περισσότερα. Αυτό που πρέπει να αποφεύγει ο δάσκαλος είναι να δημιουργήσει μια κατάσταση στην οποία τα παιδιά δεν ακολουθούν τα ενδιαφέροντά τους από το φόβο του ότι θα ωθηθούν πέρα από το επίπεδο ενδιαφέροντός τους. Η ικανότητα του δασκάλου να μαθαίνει να εξισορροπεί ποιο έργο μπορεί να εγκαταλείψει και ποιο μπορεί να τελειώσει ένα παιδί μπορεί να αναπτυχθεί μόνο με εμπειρία και δεν υπάρχει ένας κανόνας που να λειτουργεί για κάθε παιδί - κάθε παιδί έχει τις δικές του ανάγκες.

Συχνά υπάρχουν πολύ επιτυχημένα έργα που εξελίσσονται σε «τάση» στο περιβάλλον μια τάξης. Τα παιδιά βλέπουν τη δουλειά των άλλων και τη μιμούνται και σύντομα όλα ενδιαφέρονται για έναν συγκεκριμένο τρόπο εργασίας μετά από ένα μάθημα ή για ένα συγκεκριμένο μέσο χειροτεχνίας. Ένα πράγμα που πρέπει να αποφεύγετε είναι η παρόρμηση να γίνει αυτό που υπήρξε επιτυχημένη επακόλουθη εργασία από μια ομάδα παιδιών τυπικό μέρος του μαθήματος.

Ακόμα κι αν έχουμε βιώσει κάποια επακόλουθη δραστηριότητα ως διασκεδαστική, ενδιαφέρουσα ή ακόμα και αποτελεσματική, πρέπει να προφυλαχθούμε από τον εξαναγκασμό των παιδιών σε κάποια δραστηριότητα που δεν είναι μέρος της ιστορίας ή του μαθήματος. Θα ήταν τόσο εύκολο να υποθέσουμε απλώς ότι ξέρουμε ποια είναι η καλύτερη επακόλουθη δραστηριότητα, αλλά τα παιδιά πρέπει να είναι ελεύθερα να καταλάβουν τι τους ενδιαφέρει και σε τι θέλουν να εργαστούν. Μόλις μετατρέψουμε ένα συγκεκριμένο έργο σε προσδοκία, τότε αφαιρούμε το «αυθόρμητο» μέρος της αυθόρμητης δραστηριότητας στην εκπαίδευση. Πρέπει να συμφιλιωθούμε με την ιδέα ότι κάποια επακόλουθη δραστηριότητα δεν θα είναι όπως περιμένουμε, θα αποσυντεθεί, αλλά, μερικές φορές, θα ξεπεράσει τις πιο τρελές προσδοκίες μας. Όλα αυτά είναι μέρος της διαδικασίας - πρέπει να εγκαταλείψουμε τα δικά μας «αγαπημένα / προτιμώμενα» έργα και να αφήσουμε τα παιδιά να είναι ελεύθερα.

Εάν ο δάσκαλος είναι πολύ επιμελής με τις διαδικασίες τακτοποίησης και καθαρισμού και τα παιδιά κατανοούν αυτές τις προσδοκίες του, τότε όλοι είναι ευτυχισμένοι. Συχνά είναι τα ίδια τα παιδιά που επισημαίνουν την κακή χρήση εργαλείων ή υλικών. Να είστε προετοιμασμένοι, ωστόσο, για το χάος στην τάξη κατά τη διάρκεια της ημέρας. Καθιερώστε ένα πρωτόκολλο για να κάνετε τα ίδια τα παιδιά να αισθάνονται άνετα να επιστήσουν την προσοχή μιας ομάδας σε ένα έργο το οποίο δημιουργεί ακαταστασία και να ζητήσουν κάποιον περιορισμό. Θα πρέπει να υπάρχει χάρη και ευγένεια γύρω από το πώς να καθιερώσετε ένα τέτοιο πρωτόκολλο. Αναμένετε

ότι θα υπάρξει κάποιο επίπεδο ακαταστασίας στην τάξη κατά τη διάρκεια της ημέρας, αλλά όταν ο δάσκαλος έχει εδραιώσει μια κουλτούρα ευθύνης, τότε τα παιδιά θα το φροντίσουν την κατάλληλη στιγμή της ημέρας ή όταν τους επισημανθεί ότι η ακαταστασία τους επηρεάζει τα άλλα παιδιά.

Εάν ο δάσκαλος είναι σαφής σχετικά με τις προσδοκίες, παρέχει τα εργαλεία, τα υλικά και τον χρόνο που χρειάζονται τα παιδιά για την τακτοποίηση της τάξης και είναι επιμελής στην παρακολούθηση της κακής χρήσης των εργαλείων και των υλικών, τότε τα παιδιά θα ανταποκριθούν σε αυτές τις προσδοκίες. Όταν η κουλτούρα δημιουργείται για έναν καλά περιποιημένο χώρο εργασίας και για έναν καθαρισμό της τάξης στο τέλος της ημέρας, ακόμη και του μεγαλύτερου χάους, τότε ο δάσκαλος απογοητεύεται λιγότερο και τείνει λιγότερο να περιορίσει τις μεγάλες εργασίες. Αφιερώνετε χρόνο για να βοηθήσετε τα παιδιά σε αυτό – τόσα παιδιά όσο και οι δάσκαλοι επωφελούνται.

«[Το παιδί] πρέπει να έχει απόλυτη ελευθερία επιλογής και τότε δεν χρειάζεται παρά επαναλαμβανόμενες εμπειρίες που θα χαρακτηρίζονται όλο και περισσότερο από ενδιαφέρον και σοβαρή προσοχή, κατά την απόκτηση κάποιας επιθυμητής γνώσης» (Να εκπαιδύσουμε το ανθρώπινο δυναμικό 7).

Μερικές ιδέες για χειροτεχνία σε διαφορετικά μαθήματα

Γεωγραφία: μοντέλα από χαρτοπολτό διαφόρων μορφών εδάφους, κοιλάδες ποταμών, κοιλάδες U, φαράγγια, τρισδιάστατη απεικόνιση ορογραφικής βροχής, μοντέλα στρωμάτων γης, ηφαίστεια, πτυχωσιγενή βουνά από πηλό ή πλαστελίνη, ανάγλυφοι χάρτες από χαρτοπολτό ή αλατισμένο ζυμάρι.

Γλώσσα: μοντέλα και ανάγλυφοι χάρτες γνωστών τόπων από τη λογοτεχνία (Μέση Γη κλπ.). κόμικς ή μοντέλα που απεικονίζουν ιδιωματισμούς και διφορούμενες λέξεις (πήραν τα μυαλά του αέρα, αιθεροβατεί), κόμικς, αφίσες, διοράματα που εξερευνούν την ιστορία μιας ασυνήθιστης ή ενδιαφέρουσας λέξης ή φράσης, τρισδιάστατο μοντέλο γλωσσικού γενεαλογικού δέντρου.

Ιστορία: διοράματα (σ.τ.μ. τρισδιάστατα μοντέλα τα οποία αναπαριστούν μια σκηνή από την ανθρώπινη ή τη φυσική ιστορία), ράψιμο στολών (γι' ανθρώπους ή κούκλες) από ιστορικές περιόδους, μάσκες, ανάγλυφοι χάρτες ιστορικών τοποθεσιών ή αρχιτεκτονικής.

Μαθηματικά και γεωμετρία: ράψιμο πολυέδρων από τσόχα. κατασκευή πολυέδρων από χαρτόνι ή χαρτί ή σύρμα και χαρτοπολτό, ράψιμο γωνιών σε χαρτόνι ή άλλα υλικά.

Βιολογία: μοντέλα ζώων (από πηλό ή πλαστελίνη ή χαρτοπολτό), διοράματα που απεικονίζουν ζώα στο περιβάλλον τους, ράψιμο και γέμισμα πάνινων ζώων, μοντέλα σκελετών με πηλό, μοντέλα βοτανικών χαρακτηριστικών με πηλό ή ύφασμα ή χαρτί, δημιουργία

σφραγίδων/εκτυπώσεων για μέρη ή είδη ζώων ή χαρακτηριστικών των φυτών, διαγράμματα ζώων ή φυτών για κέντημα.

Μουσική: μοντέλα παλαιών ή ιστορικών οργάνων, διοράματα ή κουκλοθέατρα ιστορικών προσώπων (συνθετών, καλλιτεχνών) στην εποχή και τον τόπο τους

Τέχνη: εξερεύνηση της ιστορίας ενός μέσου κατασκευής έργων τέχνης, όπως η ιστορία της ζωγραφικής με την αξιοποίηση διαφόρων μέσων (αυγοτέμπερα, νωπογραφία με γύψο), εξερευνήσεις ιστορίας τέχνης με μίμηση του στυλ ενός καλλιτέχνη, εξερεύνηση μέσων ή ειδών τέχνης (πορτραίτο, νεκρή φύση, απλό σχέδιο ή ζωγραφική)

Έργα που αναφέρονται στο άρθρο

Montessori, Maria. *The Absorbent Mind*. Translated by Claude A. Claremont. New York: Henry Holt and Company, 1995.

—. *From Childhood to Adolescence*. Vol. 12. The Montessori Series. Amsterdam, The Netherlands: Montessori-Pierson Publishing Company, 2008.

—. *Creative Development in the Child, Volume I: The Montessori Approach*. Edited by Rukmini Ramachandran. Vol. II. Chennai: Kalakshetra Press, 1994.

—. *Creative Development in the Child, Volume II: The Montessori Approach*. Edited by Rukmini Ramachandran. Vol. II. Chennai: Kalakshetra Press, 1994.

—. *To Educate the Human Potential*. Vol. 6. The Clio Montessori Series. Oxford, England: Clio Press, 1989.

—. *The Formation of Man*. Translated by A. M. Joosten. Thiruvannamiyur, Madras: Kalakshetra Press, 1991.

Το άρθρο μεταφράστηκε και δημοσιεύεται με άδεια της συγγραφέως.

Πνευματικά δικαιώματα © EllenLebitz 2023

Μετάφραση: Δημήτρης Χασάπης

Η νόηση του χεριού: Μια μοντεσσοριανήοπτική

Δημήτρης Χασάπης

Το ανθρώπινο χέρι

Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους, οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν τα χέρια τους για να συλλέξουν τροφές, για να κατασκευάσουν αντικείμενα για καθημερινή χρήση, όπως ρούχα από δέρματα ζώων ή κεραμικά για τη φύλαξη τροφίμων και υγρών, αλλά και για να ζωγραφίσουν ή να σμιλεύσουν ή και να δημιουργήσουν εργαλεία για τη δημιουργία τέχνης προκειμένου να τεκμηριώσουν τις ιστορίες τους και να εκφράσουν τη δημιουργικότητα και την ατομικότητά τους. Το χέρι μας είναι τα πρώτα μας εργαλεία και ένα βασικό μέσο έκφρασής μας, ενώ παρέχειαμέτρητες ευκαιρίες για την εκδήλωση της δημιουργικότητάς μας.

Τι είναι όμως το χέρι; Το χέρι είναι ένα ανεκτίμητο όργανο και η γνώση της εκλεπτυσμένης ανατομίας του το επιβεβαιώνει. Διαθέτει εξαιρετικές ικανότητες ως αισθητήριο όργανο, καθώς μπορεί να διακρίνει το ψυχρό και το θερμό και τις ενδιάμεσες καταστάσεις, το υγρό και το στερεό, ακόμα και το ιξώδες των ρευστών, το βάρος, το σχήμα, την υφή, τη σύσταση και την πυκνότητα των πραγμάτων, τα μεγέθη, τις δονήσεις και το μέγεθός τους κ.ά. Το χέρι μπορεί, επίσης, να αισθανθεί την πίεση σ όλες τις ανθρώπινα αντιληπτές βαθμίδες της, να αισθανθεί τον πόνο και να αντιδράσει ενστικτωδώς σε καθετί βλαπτικό για το ανθρώπινο σώμα. Όμως το χέρι διαθέτει και μια «μηχανική», κινητική ιδιαιτερότητα, η οποία είναι *μοναδική* στο ζωικό βασίλειο: *διαθέτει τον αντίχειρα*. Οι κινήσεις προσαγωγής και απαγωγής του αντίχειρα σε σχέση με τον άξονα που ορίζεται από την παλάμη μας, είναι ικανότητες αποκλειστικές του ανθρώπου, οι οποίες δεν εμφανίζονται σε κανέναν άλλο, γνωστό σε εμάς, ζώντα οργανισμό.

Πολλά ζώα, όπως για παράδειγμα οι πίθηκοι, διαθέτουν ένα δάκτυλο που όμως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αντίχειρας, για τους εξής λόγους. Πρώτον, γιατί η κινητικότητα αυτού του δακτύλου είναι εξαιρετικά περιορισμένη σε σχέση με τον ανθρώπινο αντίχειρα. Δεύτερον, γιατί ο έλεγχος του ανθρώπινου αντίχειρα από τον εγκέφαλο, δηλαδή η «σύζευξη» των μυών που τον κινούν με ταλεγόμενα κινητικά κέντρα του εγκεφάλου είναι μοναδική στον άνθρωπο, ως προς την λεπτότητα και την ακρίβεια κινήσεων. Τρίτον, γιατί υπάρχει ένας υψηλότερος βαθμός αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο χέρι και στον εγκέφαλο. Το χέρι, εκτός από εκλεπτυσμένο αισθητήριο όργανο, το οποίο παρέχει πληθώρα πληροφοριών στον εγκέφαλο, διαθέτει την μοναδική ικανότητα «εκμάθησης» μιας σχεδόν απεριόριστης αλληλουχίας κινήσεων και συνδυασμών κινήσεων – δεδομένου ότι τα χέρια είναι δυο. Είναι επομένως ικανό να εκτελεί εξαιρετικά σύνθετες εργασίες οι οποίες μπορούν να επαναληφθούν, ως ένα είδος *κινητικής μνήμης* και να «τυποποιηθούν» ώστε να κατασκευάσουν αντικείμενα, εργαλεία και όργανα.

Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα χέρια τους σε σχεδόν σε κάθε δραστηριότητα της ζωής τους, και οι εργασίες στις οποίες χρησιμοποιούν τα χέρια τους αποτυπώνονται, κατά κανόνα, στο μυαλό και τους μύες τους με μεγαλύτερη ανθεκτικότητα από κάθε άλλη γνώση την οποία αποκτά μέσα από αφηρημένα μαθήματα (Ludick, 2013). Η εργασία του χεριού συμβάλλει στη σύζευξη

μεταξύ της νοητικής και της φυσικής ζωής και μεγάλο μέρος αυτής της σύζευξης διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας.

Η χειρωνακτική εργασία στην εκπαίδευση

Η οικειοποίηση πρακτικών χειρωνακτικών εργασιών διαμεσολαβείται από την οικογένεια ή τα μέλη της κοινότητας, αλλά και από τα σχολικά μαθήματα. Ιστορικά, η χειρωνακτική εργασία ενσωματώθηκε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μορφή μαθημάτων οικιακής οικονομίας ή τεχνικών και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως αντικείμενο των επαγγελματικών σχολείων. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η χειρωνακτική εργασία έγινε το επίκεντρο μια νέας, τότε, εκπαιδευτικής μεθόδου η οποία ονομάστηκε «σχολείο εργασίας» εμπνευσμένη από τις θεωρητικές αναλύσεις του Αμερικανού φιλοσόφου της εκπαίδευσης Τζον Ντιούι. Σήμερα, η σημασία της χειρωνακτικής εργασίας στο σχολείο έχει μειωθεί δραστικά (Scattergood, 2010). Στον Δυτικό κόσμο, η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής αγαθών έχει εξαλείψει την ανάγκη για χειροποίητα αντικείμενα, υποβαθμίζοντας παράλληλα την ανάγκη για εκπαίδευση σε χειρωνακτικές εργασίες, όπως το ράψιμο, το πλέξιμο, υφαντική, κ.α.

Στο ελληνικό σχολείο δεν υπήρξε μεταπολεμικά κανένα μάθημα το οποίο να απαιτεί από τα παιδιά χειρωνακτικές δραστηριότητες. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 στο δευτεροβάθμιο σχολείο περιλαμβάνονταν το μάθημα «Οικοκυρικά» για τα κορίτσια και «Τεχνικά» για τα αγόρια. Μαθήματα τα οποία αργότερα ενοποιήθηκαν ως «Οικιακή Οικονομία» με καθαρά θεωρητικό περιεχόμενο.

Η μοντεσσοριανή οπτική

Η Μαρία Μοντεσσόρι υπογράμμισε τη σημασία της "εργασίας του χεριού", η οποία αποτελεί ουσιώδη μέρος των περισσότερων μαθημάτων και διδακτικών υλικών που δημιούργησε. Στο κεφάλαιο «14. Η νοημοσύνη και το χέρι» του βιβλίου της «Ο Δεκτικός Νους» (1949) αναλύει το ρόλο των χεριών στην ανάπτυξη του ανθρώπου και επισημαίνει ότι με τα χέρια εκφράζεται η σκέψη του ανθρώπινου νου. Μπορούν, δηλαδή, τα χέρια να καταστήσουν ορατή με συγκεκριμένους τρόπους την αφηρημένη σκέψη. Γράφει:

«Το χέρι είναι σε άμεση σύνδεση με την ψυχή του ανθρώπου και όχι μόνο με την ψυχή του ατόμου, αλλά και με τους διαφορετικούς τρόπους ζωής που έχουν υιοθετήσει οι άνθρωποι στη γη σε διαφορετικούς τόπους και σε διαφορετικούς χρόνους. Η ικανότητα του χεριού του ανθρώπου είναι συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του μυαλού του και υπό το φως της ιστορίας βλέπουμε να συνδέεται με την ανάπτυξη του πολιτισμού. Τα χέρια του ανθρώπου εκφράζουν τη σκέψη του κι από τη στιγμή της πρώτης του εμφάνισης στη γη, εμφανίζονται στις καταγραφές της ιστορίας ίχνη των έργων των χεριών του...Επομένως, η ανάπτυξη των χειρωνακτικών δεξιοτήτων συμβαδίζει με τη νοητική ανάπτυξη» (AbsorbentMind, σ. 149).*

Και συνεχίζει η Μοντεσσόρι:

«Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι το χέρι του ανθρώπου ακολούθησε τη διάνοιά του, την πνευματική του ζωή και τα συναισθήματά του, και τα σημάδια που άφησε προδίδουν την παρουσία του. Αλλά ακόμη και χωρίς αυτήν την ψυχολογική θεώρηση των πραγμάτων, μπορούμε να δούμε ότι όλες οι αλλαγές στο περιβάλλον του ανθρώπου προκαλούνται από τα χέρια του. Πραγματικά, μπορεί να φαίνεται ως εάν η ευφυΐα και μόνο καθοδηγεί τη δουλειά των ανθρώπων. Όμως, αν οι άνθρωποι είχαν χρησιμοποιήσει μόνο τον λόγο για να μεταδώσουν τη σκέψη τους, αν η σοφία τους είχε εκφραστεί μόνο με λόγια, δε θα έμεναν ίχνη των προηγούμενων γενιών. Χάρη στο χέρι, τον σύντροφο του μυαλού, αναδύθηκε ο πολιτισμός. Το χέρι ήταν το όργανο αυτού του μεγάλου δώρου που κληρονομούμε. (ο.π.,σ. 150).

Για να καταλήξει:

«Η νοημοσύνη του παιδιού μπορεί να αναπτυχθεί ως ένα ορισμένο επίπεδο χωρίς τη βοήθεια του χεριού του. Αν όμως αναπτύσσεται με τη βοήθεια του χεριού του, τότε το επίπεδο που φτάνει είναι υψηλότερο και ο χαρακτήρας του παιδιού γίνεται πιο δυνατός... Αλλά εκείνα τα παιδιά που μπόρεσαν να δουλέψουν με τα χέρια τους έχουν ιδιαίτερη πρόοδο στην ανάπτυξή τους και φτάνουν σε μια ισχυροποίηση του χαρακτήρα τους που είναι εμφανής» (ο.π., σ. 151)

Στο ίδιο βιβλίο (κεφ. 3: Οι περίοδοι ανάπτυξης) η Μοντεσσόρι υποστηρίζει ότι όταν τα παιδιά χρησιμοποιούν τα χέρια τους για να μάθουν, δημιουργούν τους όρους κατάκτησης του υψηλότερου επιπέδου νοημοσύνης τους και διαμόρφωσης του χαρακτήρα τους.

"[Το παιδί] γίνεται πλήρως συνειδητοποιημένο και κατασκευάζει το μέλλον του ανθρώπου, μέσω των δραστηριοτήτων του. Καθοδηγείται από μια μυστηριώδη δύναμη, μεγάλη και θαυμαστή, που ενσαρκώνεται σιγά-σιγά. Μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται άνθρωπος. Το κάνει με τα χέρια του, μέσω της εμπειρίας, πρώτα μέσα από το παιχνίδι και μετά μέσω της εργασίας. Τα χέρια είναι τα όργανα της νοημοσύνης του ανθρώπου" (ο.π. σ. 26)

Πέρα από την ανάπτυξη της νοημοσύνης, η Μοντεσσόρι συσχέτισε το έργο των χεριών με την κοινωνική ανάπτυξη του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον και συνεργάζεται με άλλους ανθρώπους, άτομα ή ομάδες, όπως οι οικογένειες, οι φυλές και τα έθνη. Ως αποτέλεσμα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων των ανθρώπων, οι ανθρώπινες κοινωνίες έχουν αναπτυχθεί αναπτύσσοντας και υιοθετώντας ένα πλήθος διαφορετικών κατά περίπτωση, αξιών και προτύπων. Τα πρότυπα συμπεριφοράς ιδιαίτερα διέπουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και μαζί μ' αυτά άλλα πρότυπα που σχετίζονται με τις πεποιθήσεις, τις τελετές και τους κοινωνικούς κανόνες, διαμορφώνουν τον τρόπο ζωής του κοινωνικού ανθρώπου.

Ένα παιδί που γεννιέται σε μια κοινωνία προσαρμόζεται σ' αυτήν την κοινωνία και τα πρότυπα συμπεριφοράς της. Το σχόλιο της Μοντεσσόρι για την κοινωνικοποίηση του παιδιού είναι ότι:

«εάν - για ειδικούς λόγους - ένα παιδί δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τα χέρια του, η διαμόρφωση του χαρακτήρα του παραμένει σε χαμηλό επίπεδο: είναι ανίκανο να υπακούσει, δεν έχει πρωτοβουλία και φαίνεται να είναι τεμπέλικο και λυπημένος. Αλλά εκείνα τα παιδιά που μπόρεσαν να δουλέψουν με τα χέρια τους κάνουν πρόοδο στην ανάπτυξή τους και φτάνουν σε μια εμφανήδύναμη χαρακτήρα τους»(AbsorbentMind, σ. 151).

Προσθέτοντας ένα συμπέρασμα της εμπειρίας της:

«Αλλά σ' εμάς τα ίδια τα παιδιά έχουν αποκαλύψει ότι η πειθαρχία είναι το αποτέλεσμα μιας ολόκληρης εξέλιξης της νοητικής λειτουργίας υποβοηθούμενης από τη χειρωνακτική δραστηριότητα. Αφήστε το σύνολο να λειτουργήσει μαζί και υπάρχει πειθαρχία, σε αντίθετη περίπτωση όχι! Φυλές, ομάδες κι έθνη είναι τα αποτελέσματα μιας τέτοιας αυθόρμητης πειθαρχίας και συνύπαρξης»(Μοντεσσόρι, 1981, σ.13-14).

Στη λογική της Μοντεσσόρι το παιδί πρέπει να έχει την ευκαιρία να προετοιμάσει τον εαυτό του για τη χειρωνακτική δουλειά, η οποία διεγείρει την ανάπτυξη της νοημοσύνης του και η οποία με τη σειρά της βελτιώνει την εργασία με τα χέρια. Η σημασία της χειρωνακτικής εργασίας για την ανάπτυξη του παιδιού είναι διπλή: Το χέρι είναι το όργανο του νου κι όταν χρησιμοποιείται επιτρέπει στην ευφυΐα να αναπτυχθεί και παράλληλα η εργασία με τα χέρια υποκινεί την ανάπτυξη του χαρακτήρα του παιδιού. Και οι δύο εξελίξεις είναι απαραίτητες για την προσαρμογή του παιδιού στη ζωή ως άτομο αλλά και μέλος μιας κοινωνικής ομάδας.

"Η εργασία του χεριού" στο μοντεσσοριανό πρόγραμμα αναφέρεται σε οποιαδήποτε εργασία γίνεται χρησιμοποιώντας τα χέρια, ανεξάρτητα από κάθε συγκεκριμένο σχολικό «μάθημα». Τα παιδιά σε μια μοντεσσοριανή τάξη εξερευνούν έννοιες των μαθηματικών μέσα από τον χειρισμό ειδικά σχεδιασμένων υλικών, όπως είναι οι χάντρες κι οι ξύλινες ράβδοι για τις έννοιες των αριθμών. Οικοδομούν τις βάσεις του λεξιλογίου και της ορθογραφίας μέσα από το χειρισμό γραμμάτων για τη δημιουργία λέξεων, ή εξασκούνται στη γραφή γράφοντας τα γράμματα στην άμμο. Τα παιδιά μαθαίνουν για τον κόσμο γύρω τους μέσα από απτικά υλικά, όπως ανάγλυφοι χάρτες, αντικείμενα του πραγματικού κόσμου και υλικά με τα οποία πειραματίζονται.

Ο κυριότερος, όμως, τομέας του μοντεσσοριανού προγράμματος για την εξάσκηση των παιδιών στη χρήση των χεριών τους είναι οι «ασκήσεις καθημερινής ζωής». Οι ασκήσεις καθημερινής ζωής περιλαμβάνουν δραστηριότητες γιατί φροντίδα του περιβάλλοντος της τάξης, τη φροντίδα του εαυτού, τον έλεγχο της κίνησης του σώματος και της υιοθέτησης ευγενικών συμπεριφορών. Οι δραστηριότητες αυτές παρέχουν δυνατότητες για εργασίες με τα χέρια, όπως σκούπισμα, ξεσκόνισμα, πλύσιμο πιάτων, δέσιμο παπουτσιών, κουμπώματα ρούχων, προετοιμασία φαγητού, σερβίρισμα τσαγιού ή γραφή ενός σημειώματος. (Joosten, 2013).

Η Μοντεσσόρι θεωρούσε ότι η ανάπτυξη του παιδιού από τη γέννηση έως την ενηλικίωσή του εξελίσσεται διατρέχοντας τέσσερα στάδια, καθένα με τα δικά του χαρακτηριστικά, ανάγκες και απαιτήσεις (Grazzini, 2004). Κατά το Πρώτο Στάδιο Ανάπτυξης (από τη γέννηση έως την ηλικία των έξι ετών), ενώ τα παιδιά ενδιαφέρονται για τον χειρισμό αντικειμένων με τα χέρια τους, κάποιες δραστηριότητες όπως το ράψιμο ή η ύφανση είναι πολύ κουραστικές, καθώς η όραση των παιδιών δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί πλήρως ώστε να υποστηρίξει τις προσπάθειές τους. Ωστόσο, κατά το Δεύτερο Στάδιο Ανάπτυξης (από την ηλικία των έξι έως των δώδεκα ετών), τα παιδιά έχουν αναπτυχθεί σωματικά και ψυχολογικά κι είναι έτοιμα να εξερευνήσουν τον κόσμο γύρω τους. Ένα παιδί στο Δεύτερο Στάδιο Ανάπτυξης έχει αναπτύξει τις απαραίτητες νοητικές δεξιότητες, τη φαντασία, την αφηρημένη σκέψη και την ευχέρεια του συλλογισμού και τη σωματική δυνατότητα για την εξερεύνηση του γύρω κόσμου του (Grazzini, 2004, σελ. 36). Η χειρωνακτική εργασία, σωστά οργανωμένη, αποτελεί για το παιδί που βρίσκεται στο Δεύτερο Στάδιο Ανάπτυξης ένα εργαλείο να εξερευνήσει και να κατανοήσει τον κόσμο.

Η Μοντεσσόρι χρησιμοποίησε τον όρο "*κοσμική εκπαίδευση*" για να εξηγήσει την ολιστική της προσέγγιση στην εκπαίδευση, η οποία χρησιμοποιεί σχέσεις και συνδέσεις με τον κόσμο για να ενισχύσει την κατανόησή του σε διάφορα επίπεδα (Grazzini, 2004). Η *κοσμική εκπαίδευση* εφαρμόζεται στο μοντεσσοριανό σχολείο στη διδασκαλία της ιστορίας μέσα από Πέντε Μεγάλα Μαθήματα, πέντε ιστορίες που αφηγούνται την ιστορία της Γης από τη δημιουργία της μέχρι τις μέρες μας. Το Τρίτο Μεγάλο Μάθημα, "Η Έλευση των Ανθρώπων", αναλύει την ιστορία της εξέλιξης του ανθρώπου μέσω από ιστορίες, πειράματα, εικόνες και χρονογραμμές.

Σε αυτό το μάθημα, τα παιδιά συνειδητοποιούν τα πλεονεκτήματα που έχουν οι άνθρωποι: νοημοσύνη, συναίσθημα και χέρια και μαθαίνουν πως η χρήση των χεριών από τον άνθρωπο τον ξεχώρισε από άλλα ζώα και συνέβαλε στην επιβίωσή του (Μοντεσσόρι, 1981).

Στο κεφάλαιο XI «*Χειρωνακτική Εργασία - Η Τέχνη της Κεραμικής και της Κατασκευής*» του βιβλίου της «*Η Μέθοδος Μοντεσσόρι*» (2012, σ. 162-180), η Μοντεσσόρι συζητά τον έννοια της χειρωνακτικής εργασίας και τη δημιουργία έργων τέχνης μέσω της κεραμικής. Εξηγεί ότι μέσα από την εκπαίδευση για την ιστορία της κεραμικής και την πολιτισμική σημασία της, τα παιδιά μαθαίνουν να εκτιμούν τις ανθρώπινες κατασκευές. Αναπτύσσοντας δραστηριότητες με τις οποίες χειρίζονται τον πηλό για να κατασκευάσουν έργα κεραμικής, τα παιδιά ενισχύουν τις λεπτές κινητικές τους δεξιότητες, εκφράζουν τη δημιουργικότητά τους και ασχολούνται με μια χειρωνακτική εργασία η οποία κατασκευάζει ένα προϊόν, προσφέροντάς τους μια σημαντική εμπειρία.

Συμπερασματικά, οι δραστηριότητες με τα χέρια ωφελούν και ενισχύουν τις εγκεφαλικές λειτουργίες με διάφορους τρόπους και αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο μιας μοντεσσοριανής τάξης (Hughes, 2009).

Είναι εντυπωσιακό, ότι σήμερα πλήθοςερευνητών της Γνωσιακής Γλωσσολογίας, της Ψυχολογίας, της Νευροεπιστήμης και της Ρομποτικής-Τεχνητής Νοημοσύνης καταλήγουν σε ανάλογα συμπεράσματα, τα οποία επιβεβαιώνουν τις θεωρητικές θέσεις της Μοντεσσόρι. Στη βάση αυτών των ερευνών έχει αναπτυχθεί η θεωρία της Ενσώματης Νόησης (Shapiro, 2014). Σύμφωνα με τη θεωρία, η σκέψη του ανθρώπου καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το σώμα του και από τις σωματικές εμπειρίες που προσφέρονται από το περιβάλλον του.

Η θεωρία της Ενσώματης Νόησης ανατρέπει την κατεστημένη στη Δυτική σκέψη διάκριση νου και σώματος, σύμφωνα με την οποία η νοητική υπόσταση υφίσταται ανεξάρτητα από την υλική υπόσταση του ανθρώπου και ο νους σκέφτεται, ενώ αντίθετα το σώμα δεν μπορεί να σκεφτεί. Πρόκειται για μια διάκριση που εισήγαγε τον 17^ο αιώνα ο φιλόσοφος Ρενέ Ντεκάρτ και οδήγησε σε μια σειρά δογματικών παραδοχών, όπως ότι η σκέψη είναι αποσωματοποιημένη, το συναίσθημα αποτελεί εμπόδιο για τη λογική κι οι έννοιες γίνονται κατανοητές μέσα από άμεσες συνδέσεις με τον εξωτερικό κόσμο.

Σύμφωνα με όλα τα δεδομένα, οι πρακτικές της μοντεσσοριανής εκπαίδευσης αποτελούν ιδανικό πεδίο εφαρμογής της θεωρίας της Ενσώματης Νόησης και από την οπτική αυτή αποκτούν μια επικαιρότητα, έναν σχεδόν αιώνα μετά τη διατύπωση και την εφαρμογή τους στα μοντεσσοριανά σχολεία.

Σημείωση

- * Οι αναφορές παραπέμπουν στην πρωτότυπη έκδοση του βιβλίου *Absorbent Mind* «Δεκτικός Νους» γιατί η ελληνική έκδοση με τίτλο «Ο δεκτικός νους», μτφ. Ζωή Χατζιδάκη, Εκδόσεις Γλάρος, 1981, δεν περιλαμβάνει το σύνολο του πρωτότυπου βιβλίου της Μοντεσσόρι.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Hughes, S. (2009). Neuropsychology and Montessori. *AMI/USA News*. Vol. XVIII, No. 1. <https://pcmontessori.org/wp-content/uploads/2013/01/NeuropsychologyandMontessorif.pdf>.
- Grazzini, C. (2004) 'The Four Planes of Development' *The NAMTA Journal*, 29(1), 27-60. <https://www.mariamontessori.org/>.
- Joosten, A.M. (2013). Exercises of practical life: Introduction and list. *The NAMTA Journal*, Volume 38 (2), 5-34. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1077077.pdf>
- Lambert, K. (2010). *Lifting Depression: A neuroscientist's hands-on approach to activating your brain's healing power*. Basic Books.
- Ludick, P. (2013). The work of the hand. *The NAMTA Journal*, Volume 38(2), 89-107. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1077210.pdf>
- Montessori, M. (1973) *The Absorbent Mind*. Trans. Claude A. Claremont. Kalakshetra Publications

- Μοντεσσόρι, Μ. (1981) Να εκπαιδύσουμε το ανθρώπινο δυναμικό, Εκδόσεις Γλάρος
- Montessori, M. (2012) *The Montessori Method. Scientific Pedagogy as Applied to Child Education. Στο 'The Children's Houses' with Additions and Revisions by the Author.* 2nd ed. Trans. Anne E. George. Frederick A. Stokes Company
- Shapiro, L.A. (2014). The Routledge handbook of embodied cognition. Routledge
- Scattergood, A. (2010, Aug 26). The Evolution of Home Economics Programs. *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/food/la-fo-homeec-20100826-story.html>

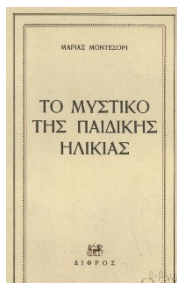

ΒΙΒΛΙΟ παρουσιάσεις

Οι Ελληνικές μεταφράσεις των βιβλίων της Μαρίας Μοντεσσόρι

Δημήτρης Χασάπης

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Το Μυστικό Της Παιδικής Ηλικίας

Μτφ. Βίτω Άγγελοπούλου Δίφρος, 1954

Μέθοδος Μοντεσσόρι στη θεωρία και στην πράξη

Μτφ. Γ. Μιχάλης

1954

Ο Δάσκαλος και η μέθοδος Μοντεσσόρι

Μτφ. Γ. Μιχάλης

1954

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΛΑΡΟΣ

Να χτίσουμε τον κόσμο που ταιριάζει στο παιδί

Μτφ. Μπάμπης Γραμμένος

1977

Πρωτότυπο: The child in the family (1936)

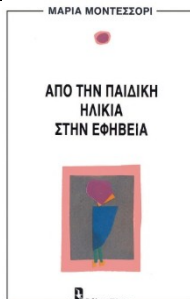
Το όραμα μιας νέας αγωγής

Μτφ. Μπάμπης Γραμμένος

1978

Πρωτότυπο: From childhood to adolescence (1948)

Η ελληνική έκδοση έχει μια αναδιάταξη των περιεχομένων της πρωτότυπης έκδοσης και δεν περιλαμβάνει το κεφάλαιο «Erdkinder» από το παράρτημα της.

Από Την Παιδική Ηλικία Στην Εφηβεία (1978)

Μτφ: Μπάμπης Γραμμένος

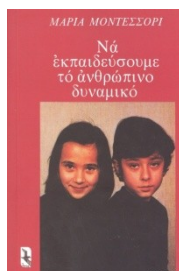
Πρωτότυπο: From Childhood to Adolescence (1973)

Η Διαμόρφωση του Ανθρώπου (1979)

Μτφ: Σόνια Καλογεροπούλου

Πρωτότυπο: The Formation of Man (1955)

Να Εκπαιδεύσουμε Το Ανθρώπινο Δυναμικό (1980)

Μτφ: Δημήτρης Κωστελένος,

Πρωτότυπο: To Educate the Human Potential (1948)

Πρακτικός Οδηγός στη Μέθοδό μου (1980)

Μτφ: Έλλη Έμκε,

Πρωτότυπο: Dr. Montessori's Own Handbook (1914)

Ο Δεκτικός Νους (1980)

Μτφ: Ζωή Χατζιδάκη

Πρωτότυπο: The Absorbent Mind (1949)

Η ελληνική έκδοση περιλαμβάνει μόνο τα 12 πρώτα κεφάλαια της πρωτότυπης έκδοσης και παραλείπει τα επόμενα κεφάλαια 14 μέχρι 28.

Η Ανακάλυψη Του Παιδιού (1981)

Μτφ: Έλλη Έμκε,

Πρωτότυπο: The Discovery of the Child (1948)

Το Μυστικό Της Παιδικής Ηλικίας (1981)

Μτφ: Μόσχα Μιχαλοπούλου,

Πρωτότυπο: The Secret of Childhood (1936)

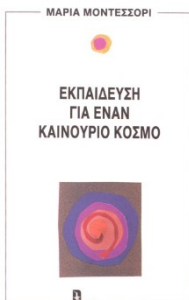
Η ελληνική έκδοση παραλείπει κάποια σημαντικά κεφάλαια της πρωτότυπης έκδοσης

Τι Πρέπει Να Ξέρετε Για Το Παιδί Σας (1981)

Μτφ: Έλλη Έμκε

Πρωτότυπο: What You Should Know about Your Child (1948)

Εκπαίδευση Για Έναν Καινούριο Κόσμο (1981)

Μτφ: Μαρίνα Λώμη

Πρωτότυπο: Education for a New World (1946)

Παιδαγωγικό Μανιφέστο (1980)

Μτφ: Μαρίνα Λώμη

Πρωτότυπο: Educazione e Pace, Italy (1949)

ΕΚΔΟΣΕΙΣΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ

Μιλώντας σε γονείς (2019)

Μτφ. Γιάννα Σκαρβέλη

Πρωτότυπο: Maria Montessori speaks to parents: A selection of articles (2017)

Το Παιδί Στην Οικογένεια (2020)

Μτφ. Γιάννα Σκαρβέλη

Πρωτότυπο: The Child in the Family (1936)

Αγγλόφωνες εκδόσεις των βιβλίων της Μαρίας Μοντεσσόρι

Montessori, Maria. (1912). **The Montessori Method: Scientific Pedagogy as Applied to Child Education** in «The Children's Houses» (U.S. title: The Montessori Method) The following editions are currently in print: 1976, Mattituck, NY: Amereon Ltd.; 1988, New York: Schocken, with intro. by J. McV. Hunt; 1990, Madras, India: Kalakshetra; 2000, Ridgefield, CT: Roger A. McCaffrey Publishing; 2001, Murrieta, CA: Classic Books; 2002, Mineola, NY: Dover Publications; 2002, New York: Eighteen Hundred Seventy Three Press (E-book format).

Montessori, Maria. (1914). **Dr. Montessori's Own Handbook**. The following edition is currently in print: 1988, New York: Schocken (with intro by Nancy McCormick Rambusch).

Montessori, Maria. (1917). **The Advanced Montessori Method, Vol. I: Spontaneous Activity in Education; Vol. II: The Montessori Elementary Material.** Trans. Lily Hutchinson, Arthur Livingston, Florence Simmonds. The following editions are currently in print: 1989, New York: Schocken (with intro by John J. McDermott; vol. 1 subtitled “Her Program for Educating Elementary School Children”; vol. 2 subtitled “Materials for Educating Elementary School Children”); 1990, Madras, India: Kalakshetra; 1984, Hemet, CA: Education System Publisher; 1991, Oxford, England: Clio Press.

Montessori, Maria. (1932). **Peace and Education.** Address given at 2nd International Montessori Congress, Nice, France, 1932. Editions currently in print: 2002, New York: AMS; 1971, 5th ed., Madras, India: Theosophical Publishing House

Montessori, Maria. (1932). **The Mass Explained to Children.** The following edition is currently in print: 1998, Ridgefield, CT: Roman Catholic Books.

Montessori, Maria. (1936). **The Child in the Family.** Trans. Nancy Rockmore Cirillo. The following editions are currently in print: 1989, Oxford, England: Clio Press; Madras, India: Kalakshetra.

Montessori, Maria. (1936). **The Secret of Childhood: A Book for All Parents and Teachers.** The following editions are currently in print: 1936, Calcutta: Orient Longmans (Trans. Barbara Barclay Carter); 1982, New York: Ballantine (Trans. M. Joseph Costelloe); 1983, Adyar, Madras, India: Kalakshetra (Carter translation); 1998, London & Hyderabad: Sangam Books (Carter translation).

Montessori, Maria. (1946). **Education for a New World.** The following editions are currently in print: 1946, Madras, India: Kalakshetra Publications; 1989, Oxford, England: Clio Press.

Montessori, Maria. (1948). **The Child.** Adyar, Madras, India: Theosophical Publishing House.

Montessori, Maria. (1948). **Child Education.** Lectures delivered on All-India Radio. Adyar, Madras, India: Kalakshetra Publications.

Montessori, Maria. (1948). **The Discovery of the Child.** Revised and enlarged edition of The Montessori Method (1912). The following editions are currently in print: 1948, Adyar, Madras, India: Kalakshetra Press (Trans. Mary A. Johnstone, based on 3rd Italian edition);

1976, Mattituck, NY: Amereon Ltd.; 1986, New York: Ballantine (Trans. M. Joseph Costelloe); 1988, Oxford: Clio (Trans. M. Joseph Costelloe, based on 6th Italian edition).

Montessori, Maria. (1948). **To Educate the Human Potential**. The following editions are currently in print: 1948, Adyar, Madras, India: Kalakshetra Publications; 1989, Oxford, England: Clio Press.

Montessori, Maria. (1948). **Reconstruction in Education**. Adyar, Madras, India: Theosophical Publishing House

Montessori, Maria. (1948). **What You Should Know about Your Child**. The following editions are currently in print: 1961, Adyar, Madras, India: Kalakshetra; 1989, Oxford, England: Clio Press.

Montessori, Maria. (1949). **The Absorbent Mind**. The following editions are currently in print: 1959, Thiruvannamiyur, Madras, India: Kalakshetra (First publication of edition rewritten by Montessori in Italian and translated by Claude Claremont. All subsequent English editions based on this one); 1988, Oxford, England: Clio Press Ltd.; 1993, Cutchogue, NY: Buccaneer Books, Inc. (an imprint of Random House); 1995, New York: Henry Holt & Co. (with intro. By John Chattin-McNichols).

Montessori, Maria. (1955). **The Formation of Man** [also published as **Childhood Education**]. Trans. A.M. Joosten. The following editions are currently in print: 1986, Madras, India: Kalakshetra; 1989, Oxford: Clio Press.

Montessori, Maria. (1961). **The Two Natures of the Child and the Meaning of Adaptation**. Two lectures. Amsterdam: AMI.

Montessori, Maria. (1971). **The Four Planes of Education**. From lectures given in Edinburgh, 1938, and London, 1939. Ed. Mario Montessori. Amsterdam: AMI.

Montessori, Maria. (1972). **Education and Peace**. First published in Italy, 1949, as *Educazione e Pace*. Incorporates new translation of 1932 address in Nice, France, text of 1947 Montessori Magazine article «Educate for Peace!» and other lectures. Trans. Helen R. Lane. The following editions are currently in print: 1992, Oxford, England: Clio Press; Madras, India: Kalakshetra.

Montessori, Maria. (1973). **From Childhood to Adolescence**. First published 1948 in German. Contains «The Erdkinder» and «The Functions of the University» The following editions are currently in print: 1996, Oxford, England: Clio Press (Trans. A.M. Joosten); Madras, India: Kalakshetra.

Montessori, Maria. (1989). **The Child, Society and the World: Unpublished Speeches and Writings**. Ed. GÃ¼nter Schulz-Benesch. Trans. Caroline Juler; Heather Yesson. Oxford, England: Clio Press.

Montessori, Maria. (1994, 1998). **Creative Development in the Child: The Montessori Approach, Vol. 1 & 2**. Edited and compiled notes from 1939 Madras course that Mario Montessori translated as a study aid. Ed. Rukmini Ramachandran. Trans. Mario M. Montessori. Madras, India: Kalakshetra.

Montessori, Maria. (1997). **Basic Ideas of Montessori's Educational Theory: Extracts from Maria Montessori's Writings and Teachings**. Comp. Paul Oswald; GÃ¼nter Schulz-Benesch. Trans. Lawrence Salmon. Oxford, England: Clio Press.

Montessori, Maria. (1997). **The California Lectures of Maria Montessori, 1915: Collected Speeches and Writings**. Ed. Robert G. Bucken-Meyer. Oxford, England: ClioPress.

Ειδήσεις & Ανακοινώσεις

Εκπαιδευτικοί Χωρίς Σύνορα (ESF)

Η πρωτοβουλία των Εκπαιδευτικών Χωρίς Σύνορα (Educateurs sans Frontières - EsF) δημιούργησε μια ιστοσελίδα, στην οποία μπορείτε να βρείτε εμπνευσμένες ιστορίες που αναδεικνύουν εκπληκτικές πρωτοβουλίες μοντεσσοριανής εκπαίδευσης σε όλο τον κόσμο!

Οι EsF είναι ένα τμήμα της AMI που ιδρύθηκε το 1999 από τη Renilde Montessori, τη νεότερη εγγονή της Maria Montessori, για να ενισχύσει την κοινωνική αποστολή της μοντεσσοριανής εκπαίδευσης, να βοηθήσει μοντεσσοριανές κοινότητες που δε διαθέτουν πόρους και να προάγει τα δικαιώματα των παιδιών.

Στην πράξη, οι EsF είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο που συνδέει και περιλαμβάνει άτομα από διαφορετικά υπόβαθρα, έθνη και πεδία εξειδίκευσης, τα οποία μοιράζονται τον κοινό σκοπό της υποστήριξης της ανθρώπινης ανάπτυξης εφαρμόζοντας τις μοντεσσοριανές αρχές σε διαφορετικά πλαίσια που ξεπερνούν τα όρια των παραδοσιακών τάξεων.

Στον ιστοσελίδα μπορείτε να βρείτε εμπνευσμένα έργα και ιστορίες που δείχνουν πώς οι αρχές και οι πρακτικές της μοντεσσοριανής εκπαίδευσης εφαρμόζονται και προσαρμόζονται σε συγκεκριμένα πλαίσια και ανάγκες.

Ιστοσελίδα του EsF: <https://montessori-esf.org/>

Maria MONTESSORI – Μαρία Μοντεσόρι (1870-1952) Μπορούμε να μάθουμε να είμαστε αυτόνομοι;

Ντοκυμαντέρ με ελληνικούς υπότιτλους στο Youtube από τη σειρά ταινιών που υποτίτλισε Δ.Ο.Ε. (Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας), οι οποίες αναφέρονται σε παιδαγωγούς και στοχαστές οι οποίοι/ες επηρέασαν και επηρεάζουν έως σήμερα την παιδαγωγική σκέψη και τις παιδαγωγικές πρακτικές.

<https://www.youtube.com/watch?v=6UeH8WOqnCs>

Οδηγίες για τους συγγραφείς

Το περιοδικό δέχεται για δημοσίευση κείμενα τριών κατηγοριών: α) επιστημονικά άρθρα-έρευνες, β) εμπειρίες από την πράξη και γ) ανακοινώσεις με αντικείμενο τη μοντεσσοριανή παιδαγωγική και εκπαίδευση με ιδιαίτερη αναφορά σε θεωρητικές προσεγγίσεις, εκπαιδευτικές πρακτικές και προβληματισμούς για τα τρέχοντα προβλήματα και τις μελλοντικές προοπτικές του μοντεσσοριανού συστήματος εκπαίδευσης στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες.

Οι εργασίες θα πρέπει να είναι πρωτότυπες, να μην έχουν δημοσιευθεί σε άλλο ηλεκτρονικό ή έντυπο μέσο και να μην έχουν ταυτοχρόνως υποβληθεί αλλού.

Την ευθύνη του περιεχομένου κάθε εργασίας φέρει ο ίδιος ο συγγραφέας και αποδέχεται με την υποβολή ότι δεν παραβιάζονται πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

Η Συντακτική Ομάδα του περιοδικού μπορεί να ζητήσει τροποποιήσεις στο περιεχόμενο και τη μορφή των κειμένων που γίνονται αποδεκτά.

Η έκταση κάθε κειμένου δε θα πρέπει να υπερβαίνει τις 1.500 λέξεις, συμπεριλαμβανομένων και των πινάκων, εικόνων, διαγραμμάτων και βιβλιογραφικών αναφορών (σύμφωνα με το υπόδειγμα γραφής όπως περιγράφεται πιο κάτω, πχ. μορφοποίηση, βιβλιογραφικές αναφορές κλπ)

Οδηγίες μορφοποίησης των κειμένων

Διαστάσεις σελίδας: A4, Περιθώρια: Πάνω/Κάτω, Αριστερά/Δεξιά: 2,54 εκ., Διάστιχο: Διπλό, Γραμματοσειρά: TimesNewRoman, 12 pts

Στο πάνω μέρος της σελίδας: Τίτλος κειμένου [bold, στη μέση] και μετά από ένα κενό διάστημα όνομα κι επώνυμο συγγραφέα ή συγγραφέων και ιδιότητες (italic, στη μέση)

Ακολούθως, οι τίτλοι των ενοτήτων (bold, μικρά, αριστερή στοίχιση).

Τέλος οι βιβλιογραφικές αναφορές σε αλφαβητική σειρά

Τα κείμενα για δημοσίευση αποστέλλονται σε ηλεκτρονική μορφή, ως επισυναπτόμενο αρχείο (word, doc) στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση:

dchasapis@montessoriani.gr

Μοντεσσοριανή αγωγή & εκπαίδευση

Αφιέρωμα: Εκπαίδευση & Ειρήση

Τεύχος 1

Άνοιξη 2022

Μοντεσσοριανή αγωγή & εκπαίδευση

Αφιέρωμα: Διδακτικά υλικά

Τόμος 1 Τεύχος 2

Φθινόπωρο 2022

Μοντεσσοριανή αγωγή & εκπαίδευση

Τόμος 2 Τεύχος 1

Άνοιξη 2023

Μοντεσσοριανή αγωγή & εκπαίδευση

Τόμος 2 Τεύχος 2

Φθινόπωρο 2023